

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Установа адукацыі “Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя П.М. Машэрава”
Кафедра беларускага мовазнаўства

ЛІНГВІСТЫЧНАЯ ТЭКСТАЛОГІЯ

Метадычныя рэкамендацыі

*Віцебск
ВДУ імя П. М. Машэрава
2012*

УДК 811.161.3'42(075.8)
ББК 81.411.3-923.7
Л59

Друкуецца па рашэнні навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі “Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”.
Праатакол № 2 ад 28.05.2012 г.

Аўтар-складальнік: старшы выкладчык кафедры беларускага мовазнаўства ВДУ імя П.М. Машэрава
Н.П. Даўбешка

Р э ц е н з е н т :
дацэнт кафедры агульнага і рускага мовазнаўства ВДУ
імя П.М. Машэрава, кандыдат філалагічных навук *Г.М. Дзеравяга*

Л59 **Лінгвістычная тэксталагія** : метадычныя рэкамендацыі / аўт.-склад. Н.П. Даўбешка. – Віцебск : ВДУ імя П.М. Машэрава, 2012. – 50 с.

Метадычныя рэкамендацыі адрасуюцца студэнтам філалагічных факультэтаў са спецыялізацыяй “Мовазнаўства” і змяшчаюць метадычныя каментарыі і заданні для практычных заняткаў па дысцыпліне “Лінгвістычная тэксталагія”. Дапаможнік можа быць выкарыстаны ў практыцы выкладання беларускай мовы і літаратуры ў агульнаадукацыйных школах, гімназіях, ліцэях.

УДК 811.161.3'42 (075.8)
ББК 81.411.3-923.7

© ВДУ імя П.М. Машэрава, 2012

ПРАДМОВА

Актыўнае развіццё ў другой палове XX ст. такіх навук, як семіётыка, тэорыя інфармацыі, прагматыка і інш., прывяло да павышанай зацікаўленасці разнастайнымі тэкстамі. Вынікам гэтага з'явілася ўзнікненне самастойных навук, аб'ектам увагі якіх стаў тэкст. Да іх адносяцца тэорыя тэксту, тэорыя інтэртэкстуальнасці, тэорыя цытатнасці і інш.

Тэксталогія – галіна філалогіі, у цэнтры ўвагі якой знаходзіцца вывучэнне тэксту, устанаўленне галоўнай рэдакцыі твораў, тлумачэнне тэксту пры публікацыі. Тэксталагічны аналіз мае на мэце не толькі крытычнае прачытанне тэксту твора паводле яго крыніц (рукапісаў і друкаваных варыянтаў), класіфікацыю і інтэрпрэтацыю перапрацовак тэксту (яго варыянтаў, рэдакцый і інш.), але і працу пісьменніка над мовай і стылем як асноўнага тэксту, так і ўсіх яго варыянтаў, рэдакцый і інш. Гэтым займаецца лінгвістычная тэксталогія – параўнальна новая вучэбная дысцыпліна, якая ў навуковай літаратуры апошніх гадоў усё часцей заяўляецца як самастойнае адгалінаванне беларускай філалогіі і заклікана спрыяць падрыхтоўцы спецыялістаў у галіне мовазнаўства на ўзроўні сучасных патрабаванняў.

Аўтар дапаможніка ставіць за мэту сфарміраваць у студэнтаў уяўленне пра тэарэтычныя асновы лінгвістычнай тэксталогіі; выпрацаваць навыкі лінгватэксталагічнага аналізу твораў мастацкай літаратуры.

Кампазіцыю дапаможніка складаюць некалькі частак. У першай частцы пададзены тэарэтычны матэрыял, без валодання якім студэнту будзе складана спасцігнуць сутнасць дысцыпліны і займацца практычнай работай. Дзве наступныя часткі ўтвараюць своеасаблівы практыкум па лінгвістычнай тэксталогіі. Прапанаваныя заданні і тэксты для аналізу патрабуюць ад студэнтаў не толькі ўмення аперыраваць тэксталагічнымі паняццямі, але і ўмення інтэрпрэціраваць мастацкі тэкст, дыскутаваць.

У канцы дапаможніка змешчаны спіс літаратуры ў дапамогу філолагу.

МЕТАДЫЧНЫ КАМЕНТАРЫЙ

“Лінгвістычная тэксталогія” – дысцыпліна практычнага характару, аднак для паспяховага авалодання прадметам студэнт павінен засвоіць базавыя тэарэтычныя паняці. Недахоп ведаў можна кампенсаваць, карыстаючыся прапанаванай схемай “пытанне–адказ”. Аднак зразумела, што гэты матэрыял закліканы даць накірунак, але не замяніць грунтоўнай працы з навуковай літаратурай.

Што такое тэксталогія?

Слова *тэксталогія* ўпершыню ўведзена савецкім літаратуразнаўцам і пісьменнікам Б.В. Тамашэўскім (1890–1957) у курс, прачытаны ім у 1926–1927 гг. у Інстытуце гісторыі мастацтваў у Ленінградзе. Гэты курс быў выдадзены ў 1928 г. пад назвай “Пісьменнік і кніга” з падзагалоўкам “Нарыс тэксталогіі”.

У навуковай літаратуры даюцца розныя дэфініцыі тэрміна тэксталогія (ад лац. *textus* ‘тканіна, сувязь (слоў)’ і грэч. *λόγος* ‘слова, навука’). На думку Д.С. Ліхачова, тэксталогія – “адна з базавых дысцыплін філалогіі”, якая вывучае помнікі пісьменнасці ці літаратуры з мэтай узнаўлення іх гісторыі, пазбаўлення ад пагрэшнасцей і рэканструкцыі аўтарскага тэксту. Паводле “Слоўніка лінгвістычных тэрмінаў” П.У. Сцяцко, М.Ф. Гуліцкага і Л.А. Антанюк, тэксталогія – “галіна філалагічнай навукі, якая вывучае творы пісьменнасці, літаратуры, фальклору з мэтай крытычнай праверкі і ўстанаўлення дакладнага тэксту для іх далейшага навуковага вывучэння і выдання”. У “Слоўніку літаратуразнаўчых тэрмінаў” М.А. Лазарука і А.Я. Ленсу чытаем: “Тэксталогія – дапаможная галіна навукі ў літаратуразнаўстве, якая займаецца вывучэннем тэксту, устанаўленнем галоўнай рэдакцыі твораў, а таксама тлумачэннем тэксту пры публікацыі”. Існуюць і іншыя альтэрнатыўныя тлумачэнні тэрміна, паводле якіх тэксталогія лічыцца гісторыка-філалагічнай, асобнай літаратуразнаўчай ці нават спецыяльнай гістарычнай дысцыплінай. Галоўная задача тэксталогіі – устанаўленне і крытычнае прачытанне тэксту на падставе вывучэння яго крыніц, класіфікацыі і інтэрпрэтацыі перапрацовак тэксту, выяўленне скажэнняў, зробленых пабочнымі асобамі.

Першапачаткова тэксталогія развівалася на аснове вывучэння рукапіснай традыцыі антычных і сярэдневяковых аўтараў. Напрыклад, значная навуковая літаратура з’явілася ў сувязі са “Словам аб палку Ігаравым” і іншымі помнікамі старажытнарускай літаратуры. Апошнім часам нярэдка ў цэнтры тэксталагічных даследаванняў знаходзяцца тэксты твораў новай літаратуры. Актыўны пошук

архіўных матэрыялаў, звестак пра жыццё і творчасць беларускіх паэтаў, празаікаў, драматургаў, удасканаленне методыкі тэксталагічнага аналізу стварылі базу для падрыхтоўкі новых Збораў твораў пісьменнікаў. Так, пачынаючы з сямідзясятых гадоў, беларуская тэксталагія папоўнілася значнымі набыткамі: выйшлі Зборы твораў – Янкі Купалы ў 7 (1972–1976), Якуба Коласа ў 14 (1972–1978) і Кузьмы Чорнага ў 8 (1972–1975) тамах. З’явілася першае ў гісторыі беларускай тэксталагіі навукова каментаванае выданне – Збор твораў Максіма Багдановіча ў 3 тамах (1992–1995). У 1995–2003 гг. ажыццёўлена выданне Поўнага збору твораў Янкі Купалы ў 9 тамах, у 2006–2011 гг. – Збору твораў Максіма Танка. У 2007 г. пачалі выходзіць з друку першыя тамы дваццацітомнага Збору твораў Якуба Коласа, у 2010 г. – Збору твораў Івана Шамякіна ў 23 тт., у 2012 г. – Збору твораў Уладзіміра Караткевіча ў 25 тт. Напрацоўкі беларускіх тэксталагаў знайшлі выяўленне ў манаграфіі Т. Голуб “Услед за лініяй жыцця: Творчая індывідуальнасць: ад літаратурнага тэксту да культурнай спадчыны” (2006), “Летапіс жыцця і творчасці Аркадзя Куляшова” (2012); Э. Золавай “Тэксталагія – мая прафесія: З вопыту падрыхтоўкі да выдання збораў твораў класікаў беларускай літаратуры” (2006); М. Мушынскага “Тэксталагія твораў Янкі Купалы і Якуба Коласа” (2007) і інш.

Чаму тэксталагію адносяць да ліку філалагічных або літаратуразнаўчых дысцыплін?

Аб’ект вывучэння ў тэксталагіі – тэкст. *Філалогія* (ад старажытнагрэчаскага *φιλολογία* ‘любоў да слова’) – галіна гуманітарных ведаў, галоўнай задачай якой з’яўляецца вывучэнне тэкстаў. Аб’ектам вывучэння філолагаў з’яўляюцца ўсе тэксты, незалежна ад іх культурнага статусу, якасці, пісьмовага ці вуснага характару.

Традыцыйна ў філалогіі выдзяляюцца два асноўныя раздзелы – лінгвістыка і літаратуразнаўства. Яны ў розныя перыяды развіцця выяўлялі розныя адносіны да тэксту як аб’екта вывучэння. У літаратуразнаўстве тэкст заўсёды быў галоўным прадметам. Да ліку літаратуразнаўчых дысцыплін адносяцца фалькларыстыка, нараталогія, параўнальнае літаратуразнаўства і інш. Аб’ектам лінгвістыкі да апошняга часу найчасцей становіліся не тэкст, а яго адзінкі. Аднак напрыканцы ХХ ст. ў лінгвістыцы ўзмацнілася арыентацыя на цэласны маўленчы твор, на камунікатыўныя функцыі, для выканання якіх прызначаны элементы моўнай сістэмы. Па сутнасці, тэкст стаў адным з аб’ектаў вывучэння ў лінгвістыцы. Гэта прывяло да збліжэння паміж мовазнаўчымі і літаратуразнаўчымі дысцыплінамі, паміж імі ўзнікла адзінства праблематыкі.

З’явіліся цікавасць да тэкставага патэнцыялу лексічных і граматычных адзінак і катэгорый, спробы падвесці лінгвістычную базу пад такія традыцыйныя катэгорыі літаратуры, як стыль, жанр, сюжэт, кампазіцыя, імкненне да навуковага апісання сувязей паміж моўным выразэннем і эстэтычным уздзеяннем літаратурнага твора.

Якія метады ў тэксталогіі з’яўляюцца асноўнымі?

Асноўны метады тэксталогіі – *філалагічны аналіз тэксту*. Гэта аналіз, у межах якога тэкст разглядаецца як з’ява культуры. Інтэрпрэтуючы тэкст, мы надаём яму статус феномена культуры. Мэта філалагічнага аналізу – паказаць праз узаемную абумоўленасць формы і зместу тэксту і іх адпаведнасць аўтарскай задуме культуралагічную каштоўнасць гэтага тэксту. Асноўныя патрабаванні да тэксталагічнага даследавання: гістарызм; зварот да шырокага літаратурнага і сацыяльна-гістарычнага кантэксту эпохі; вывучэнне асобы, якая стаіць за тэкстам, яе стылю і погляду на свет; улік іншых твораў таго ж аўтара, а таксама аўтараў, якія працавалі ў падобных умовах; пошукі адлюстравання дадзенага твора ў іншых і інш.

Што такое лінгвістычная тэксталогія?

Лінгвістычная тэксталогія (лінгватэксталогія) – гэта навуковая дысцыпліна, якая з’яўляецца галіной тэксталогіі. Яе мэта – устанаўленне лінгвістычнай гісторыі тэксту, г.зн. гісторыі яго змен.

Першапачаткова аб’ектам лінгватэксталагічных даследаванняў сталі помнікі пісьменнасці XI–XVII стст. Такія даследаванні дазваляюць апісаць моўную норму ў яе гістарычна канкрэтных формах у кожны момант існавання пісьменнасці і служаць асновай для вывучэння гісторыі мовы. Узнікненне лінгватэксталагічнага напрамку звязваецца з іменем доктара філалагічных навук, палеографа, лінгвіста Л.П. Жукоўскай (1920–1995), якая даследавала біблейскія і богаслужэбныя тэксты і навукова абгрунтавала, што іх вывучэнне найбольш мэтазгодна праводзіць паралельна па ўсіх спісах, якія захаваліся. Так сфарміраваліся асновы лінгватэксталагічнага метаду – паэтапнае даследаванне тыпалагічных, тэксталагічных і ўласна моўных фактаў помніка пісьменнасці, прадстаўленага больш чым у адным спісе. Атрымалі размежаванне тэрміны *помнік (твор)* і *спіс (рукапіс)*, былі вызначаны тэрміны *рэдакцыя помніка*, *звод мовы помніка*, апісаны асноўныя разнавіднасці лексічных варыянтаў, складзены пералік лінгвістычных элементаў, значных у тэксталагічным аспекце, і інш. Вынікі шматгадовых даследаванняў Л.П. Жукоўскай знайшлі адлюстраванне ў кнізе “Тэксталогія і мова старажытных славянскіх помнікаў” (1976).

Вялікая тэксталагічная праца апошніх дзесяцігоддзяў дае падставы гаварыць аб правамернасці ўжывання тэрміна *лінгвістычная тэксталагія* ў дачыненні да тэкстаў твораў новай літаратуры. На думку М.В. Абабуркі, “прадметам вывучэння лінгвістычнай тэксталагіі найперш можа быць праца пісьменніка (крытыка, гісторыка, філосафа і інш.) над мовай і стылем яго твора, пачынаючы з усіх першых рукапісных і канчаючы апошнімі прыжыццёвымі выданнямі і перавыданнямі, якія найбольш поўна і дакладна выяўляюць творчыя задумы аўтараў”. Даследчык фармулюе асноўныя задачы беларускай лінгвістычнай тэксталагіі:

1) выяўленне дапрацаваных і перапрацаваных моўных адзінак, фрагментаў, раздзелаў, варыянтаў і г.д. першаснага тэксту ў параўнанні з асноўным тэкстам;

2) вызначэнне ролі фанетычных, марфалагічных, сінтаксічных, фразеалагічных, лексічных і стылістычных замен, трансфармацый і інш.;

3) пошук, класіфікацыя і вызначэнне функцый разнастайных паўтараў моўных сродкаў, структурных частак і інш. як у асноўным тэксце, так і ў яго варыянтах;

4) каменціраванне змен у структуры абзацаў, раздзелаў, параграфаў, графічным выдзяленні, замене знакаў прыпынку і г.д.;

5) параўнанне варыянтаў перакладу як паміж сабой, так і з арыгіналам з тлумачэннем прычын адхіленняў ад патрабаванняў адэкватнасці, эквівалентнасці і мастацкасці.

Што такое асноўны тэкст?

Першая задача тэксталага – устанаўленне тэксту твора. Тэкст, устаноўлены тэксталагам, па-рознаму абазначаецца тэрміналагічна: сапраўдны, канчатковы, кананічны, аўтэнтычны, асноўны.

Асноўны тэкст – тэкст, у якім знайшоў сваё выяўленне апошні этап творчай працы пісьменніка над сваім творам (аўтар сам рыхтуе твор да друку, чытае карэктур). Часцей за ўсё асноўным тэкстам з’яўляецца апошняе прыжыццёвае выданне твора. Аднак у практыцы выданняў сустракаюцца выпадкі, калі як крыніцу асноўнага тэксту неабходна выкарыстаць не апошняе, а адно з папярэдніх выданняў. Прычыны могуць быць самыя розныя:

1. Апошні прыжыццёвы тэкст можа быць выпраўлены рэдакцыяй ці цензурай.

2. Апошні прыжыццёвы тэкст можа быць вынікам аўтацензуры.

3. Аўтар унёс папраўкі ў тэкст пасля выхаду твора ў свет, але па тых ці іншых прычынах не давёў іх да канца.

4. Аўтар раўнадушны да перавыдання сваіх твораў, ён не толькі не дапрацоўвае іх, але і не наглядае за друкаваннем, за якасцю тэксту.

5. Апошні прыжышчэвы тэкст можа быць выдадзены ў адсутнасць аўтара.

6. Аўтар перадавае выданне іншым асобам, даючы ім пэўныя паўнамоцтвы адносна праўкі тэксту.

Выбар асноўнага тэксту – вельмі важная праблема, ад правільнага яе вырашэння ў значнай ступені залежыць навуковая якасць падрыхтаванага да выдання тэксту. Аднак і ў асноўны тэкст могуць пранікнуць скажэнні і недакладнасці. Паходжанне іх у творах класікаў літаратуры разнастайнае: цэнзурныя купюры і аўтацэнзура, рэдактарскія праўкі, зробленыя без згоды аўтара, памылкі друку і г.д. Таму наступны этап – навуковы філалагічны аналіз асноўнага тэксту, зверка яго з рукапіснымі і друкаванымі крыніцамі, каб выявіць усе памылкі і скажэнні і ў выніку вызначыць *аўтэнтычны тэкст* пісьменніка, г.зн. сапраўдны тэкст, а не яго копію. Аўтэнтычны тэкст вызначаецца ў выніку вывучэння ўсіх вядомых і даступных тэкстолага крыніц аўтарскага тэксту, іншымі словамі, у выніку даследавання ўсіх этапаў працы пісьменніка над творам – ад аўтографа да апошняга прыжышчэвага выдання.

Чым адрозніваецца цэнзура і аўтацэнзура?

Па розных прычынах тэкст мастацкага твора часта выдаецца не ў тым выглядзе, як хоча пісьменнік. Абставіны, з-за якіх тэкст скажаецца, могуць быць самымі рознымі.

Цэнзура – праўкі, якія ўносяцца ў тэкст чужой рукой (звычайна па ідэалагічных меркаваннях). *Аўтацэнзура* – аўтарскія папраўкі, прыём абысці цэнзуру. Часта аўтар не хоча ці не мае магчымасці друкаваць твор у завершаным выглядзе і па іншых прычынах (асабістых, грамадскіх і інш.).

Цэнзура і аўтацэнзура могуць быць у выглядзе купюр або змены асобных радкоў і строф, пакінутых у тэксце. *Купюра* – скарачэнне, пропуск у тэксце. Адзначаецца шматкроп'ем.

Як суадносіцца змест тэрмінаў рэдакцыя, варыянт, розначытанне?

Розніца паміж тэкстам, прынятым за асноўны, і іншымі тэкстамі твора называецца *розначытаннямі*, ці *варыянтамі*. Рукапісы тэкстаў даюць многа розначытанняў у параўнанні з друкаваным тэкстам. Апіскі і механічныя памылкі розначытаннямі не лічацца. Сістэма падачы розначытанняў-варыянтаў можа быць рознай: паслядоўная падача ўсіх варыянтаў першага рукапісу, затым другога, затым друкаваных выданняў і г.д. ці паслядоўная падача ўсіх варыянтаў розных рукапісаў.

Пытанне пра розначытанні ў свой час разглядалася яшчэ Л.П. Жукоўскай у дачыненні да старажытных тэкстаў. На думку даследчыцы, моўныя з’явы можна разглядаць як тэксталагічныя ці ўласна лінгвістычныя розначытанні, аднак незалежна ад іх віду найбольшае тэксталагічнае значэнне маюць тыя розначытанні, што адносяцца да зместу тэксту, а не тыя, што адлюстроўваюць заканамерныя гістарычныя змены ў мове.

У некаторых тэксталагічных працах змест паняццяў *варыянт* і *розначытанне* размяжоўваецца. Так, *варыянты* – змены асобных частак тэксту, абзацаў, урыўкаў, якія не выклікаюць змен агульнай задумы твора, а *розначытанні* – скажэнні ці аўтарскія змены асобных знакаў, слоў, сказаў, граматычных форм, знакаў прыпынку. *Скажэнні* – варыянты і розначытанні, якія ўзніклі ў выніку чужога ўмяшання ў аўтарскі тэкст, у тым ліку цэнзурныя.

Рэдакцыя – тэкст або частка тэксту, перапрацаваныя аўтарам і істотным чынам змененыя. Д.С. Ліхачоў рэдакцыяй тэксту называе “мэтанакіраваную перапрацоўку тэксту, якая належыць аўтару ці якой-небудзь іншай асобе”. Мэтай такой перапрацоўкі можа быць змена ідэйнага зместу, мастацкай формы, жанра, стылю, пазбаўленне ад нейкіх фактычных дадзеных ці іх змяненне. У асобных выпадках выдзяляюцца ідэалагічныя і стылістычныя рэдакцыі. З боку лінгвістыкі рэдакцыя – вынік замены лексічных і фразеалагічных элементаў, граматычных форм і канструкцый. У такім выпадку варыянтнасць пераўзыходзіць асноўны тэкст. Аднак магчымыя і выпадкі, калі нават невялікае адрозненне тэксту так істотна змяняе ідэйны сэнс твора, што лічыць яго варыянтам цяжка.

Што такое каментарый?

Адна з найважнейшых задач тэксталогіі – каменціраванне тэксту. Яно павінна зрабіць тэкст зразумелым для самага рознага кола чытачоў. Навуковы каментарый – абавязковая частка любога акадэмічнага выдання. Каментарый – паясненні да тэксту, частка навукова-даведачнага апарата кнігі. Як правіла, яны даюцца выдаўцом, а не аўтарам і ўключаюць звесткі пра паходжанне і гісторыю тэксту, месца і час першай публікацыі, пра перадрукі і іх асаблівасці, пра месца твора ў гісторыі літаратуры, звесткі пра асоб, падзеі, факты, якія ўпамінаюцца ў тэксце. У некаторых выпадках гэта яшчэ і лінгвістычныя тлумачэнні, неабходныя сучаснаму чытачу. Адпаведна зместу адрозніваюць тэксталагічны, гісторыка-літаратурны, рэальны, слоўнікавы (лінгвістычны) каментарый. Таксама каментарый можа ўключаць ідэйную і навуковую інтэрпрэтацыю тэксту і прынцыпы выдання. Ён не дубліруе энцыклапедычныя і іншыя даведнікі і змяшчаецца пасля тэксту.

Што служыць крыніцамі матэрыялу ў тэксталогіі?

Крыніца – дакументальна зафіксаваны тэкст, які адлюстроўвае адзін з этапаў працы аўтара па ажыццяўленні творчай задумы. Адрозніваюцца крыніцы рукапісныя, друкаваныя і вусныя (рукапісы, аўтографы, спіскі, копіі, аўтарызаваныя машынапісы, карэктуры, гука- і відэазапісы).

Копія – рукапіснае ці машынапіснае ўзнаўленне тэксту твора, зробленае як са згоды аўтара, так і без яе. Копіяй лічыцца тэкст, які спісаны з арыгінала і цалкам паўтарае яго.

Аўтарызаваная копія – копія, прагледжаная аўтарам і падпісаная ім.

Рукапіс – напісаны ад рукі тэкст твора (ці яго ўрывак).

Рукапісы, якія маюць адзін і той жа змест, кампазіцыю і прызначэнне, з'яўляюцца *спіскамі* (па сутнасці, копіямі) аднаго і таго ж помніка пісьменнасці. Так, Евангелле – помнік пісьменнасці, а Астрамірава евангелле – спіс гэтага помніка, канкрэтны яго экзэмпляр.

Якія існуюць віды аўтографу?

Аўтограф – тэкст, напісаны рукой аўтара, надрукаваны ім на машынцы ці камп'ютары. Гэта найбольш праўдзівая крыніца аўтарскага тэксту. Аўтограф, як правіла, адлюстроўвае ранні этап працы пісьменніка, тэкст, які затым можа быць кардынальна і шматразова перапрацаваны аўтарам. Аўтографы бываюць чарнавыя і белавыя.

Чарнавы аўтограф – гэта аўтарскі рукапіс, які адлюстроўвае першапачатковую стадыю працы аўтара над творам. У ім маюць месца апіскі, пропускі, розначытанні, памылкі і інш. Чарнавыя аўтографы, як і планы, накіды, адлюстроўваюць прамежкавыя этапы аўтара над творам, падразумяваюць далейшую яго апрацоўку і, па сутнасці, адлюстроўваюць гісторыю твора.

Белавы (чыставы) аўтограф – аўтарскі рукапіс, які фіксуе апошні этап аўтарскай працы. Ён звычайна больш аўтарытэтны, чым чарнавы аўтограф. Аднак не выключаюцца і выпадкі, калі чарнавыя або перадаборныя аўтографы адыгрываюць большую ролю ў вызначэнні аўтэнтычнага тэксту, чым белавыя.

Даследчыкі заўважаюць, што чарнавы і белавы аўтографы і творча, і прынцыпова адрозныя, паколькі чарнавік пішацца для сябе, з надзеяй на тое, што ён будзе расшыфраваны, а белавік пішацца практычна заўсёды для іншых.

Розначытанні паміж чарнавымі і белавымі рукапісамі галоўным чынам лексічнага і стылістычнага характару. Такого ж характару розначытанні наглядаюцца таксама паміж белавым рукапісам і першадрукаваным тэкстам.

ЗАДАННІ

1. Прачытайце выказванні вучоных-філолагаў. Якія вызначальныя палажэнні тэксталогіі (лінгвістычнай тэксталогіі) знайшлі ў іх выяўленне?

Даследчык, працуючы над падрыхтоўкай новага выдання, атрымлівае шчаслівую магчымасць адным з першых зазірнуць у святое святых мастака – у пісьменніцкую майстэрню, у творчую лабараторыю, дзе нараджаецца магчымы шэдэўр. Зазірнуць і прасачыць за этапамі яго нараджэння – як з’яўляліся першыя чарнавыя накіды, як ім на змену прыходзіла канкрэтнае ўвасабленне аўтарскай задумы, як расло пісьменніцкае майстэрства, удасканалваўся індывідуальны стыль. (М. Мушынскі)

Становячыся самастойнай навуковай дысцыплінай, тэксталогія не толькі не парвала сваіх сувязей з іншымі дысцыплінамі, а ўсё больш іх павялічвала. Чым больш ясна становілася, што тэксталогія – не “сума прыёмаў”, а самастойная навука з самастойным полем даследавання і спецыфічнымі пытаннямі, тым больш узмацнялася сувязь яе з многімі іншымі філалагічнымі, гістарычнымі, літаратуразнаўчымі дысцыплінамі. Цяпер ужо ніхто не назаве тэксталага “вузкім вучоным”, а тэксталогію – “вузкай дысцыплінай”. Наадварот, добры тэксталаг павінен шырока “ахопліваць” прадмет свайго вывучэння. Чым больш ён выкарыстае дадзеных з галіны палеаграфіі, археаграфіі, літаратуразнаўства, гісторыі, мастацтвазнаўства і інш., – тым больш неабвержныя яго довады. (Д.С. Ліхачоў)

Для мастака маюць значэнне не толькі такія відавочныя фактары, як, напрыклад, рыфма ці рытм (і верша, і прозы), але і гучанне таго або іншага слова, іх спалучэнне, нават іх малюнак (“знешнасць”) і цэлы шэраг іншых, не заўсёды зразумелых нам умоў, якімі ён кіруецца пры іх выбары. (С.А. Рэйсер)

2. Прачытайце артыкул А. Бутэвіча “І вершы былі як дзеці”, змешчаны ў кнізе “Пад небам беларускага слова” (Мінск, 2004). Раскажыце, якія цяжкасці ўзніклі пры выданні зборніка Пімена Панчанкі “І вера, і вернасць, і вечнасць”. З чым яны былі звязаны?

3. Вядомы верш П. Панчанкі “Родная мова” датуецца 1964-м годам. Аднак пазней аўтар стварыў другую рэдакцыю твора, адрозную ад першай толькі канцоўкай. Прачытайце абедзве рэдакцыі

і паразважайце, чым была выклікана перапрацоўка. Звярніце ўвагу на лексічныя і граматычныя асаблівасці абодвух урыўкаў.

Ці плачу я, ці пяю?..
Восень. На вуліцы цёмна...
Пакіньце мне мову маю,
Пакіньце жыццё мне!

Ці плачу я, ці пяю,
Ці размаўляю з матуляю –
Песню сваю, мову сваю
Я да грудзей прытульваю.

4. У прадмове да выдання “Класіка: В. Дунін-Марцінкевіч. Пінская шляхта; К. Вераніцын. Тарас на Парнасе” (Мн., 2008) заўважана, што зводная рэдакцыя паэмы “Тарас на Парнасе” да нядаўняга часу налічвала толькі 314 радкоў, разбітых на 15 раздзелаў па 4–6 строф у кожным. Цяпер з улікам найноўшых знаходак спісаў, невядомых літаратуразнаўцам XIX – першай паловы XX ст., тэкст паэмы налічвае 322 радкі. Прачытайце “новыя” чатырохрадкоўі. Змест якіх раздзелаў яны папоўнілі?

Вось нехта, сеўшы ў тарантасе,
На гору цягнецца трушком;
Знаць, любяць тых і на Парнасе,
Хто ездзіць конна, – не пяшком.

Ды і сварыцца будзе жонка,
Што я дасюлечка не йду.
Куды ж ісці, ў яку старонку,
Калі дарогі не знайду?

5. Прачытайце артыкул “Арыгінал “Пінскай шляхты” ў кнізе Язэпа Янушкевіча “За архіўным парогам: Беларуская літаратура XIX–XX стст. у святле архіўных пошукаў” (Мінск, 2002). Чаму тэкст п’есы Пінская шляхта” В.І. Дуніна-Марцінкевіча, з якога ўзяты наступны ўрывак, названы аўтэнтыкам?

Марыся (сама, сядя на скам’е, прядет прыпевая)

Тяжко жыты мны, дыўчаты,
С миленьким ў разлуце,—
Лаёт батько, лаёт маты,
Що сырэнко ў скуце.
Годы сыдыт над прясныцей,
Я хочу быт молодыцей.

Маты каже: вик молоды,
Ой, ты еще мала!
А вже сама в эты годы
С батьком любовала!

Годы сыдыт над прясныцей,
Я хочу быт молодыцей.

Ой, так! Нэхай ганят батько, нехай лаёт маты, а я люблю Грицька и любити его вик буду. Ой, бэдныя ж нашы головэнькі!

Що се за дур напав на батькоў? По пьяну завэлыса, дай побылыса с собою за шляхецтво, а мы с Грыцьком чрез то горуем, да унываем. Его батько подаў на мого у суд жалобу, и сигодня прыидет ў околыцю Найяснейшая Корона на следство. В нем цылое наше спасэнье. Як прыидэ, то мы с Грыцьком поклонимса ему у ногн, да и будэм просыты да молыты, щоб вюн погодыў наших батькоў и щоб вюны дозволылы нам побратыса. А вюн таки сырдиты, нэ допущай Бог! Як наставыт одын вус угору а другы в ныз, як зыркнэ одним своим воком, а крыкнэ: по Найяснэйшому указу! – то батьки злякаютса и сладят нам высилье.

6. Параўнайце ўрывак з п'есы Кандрата Крапівы “Хто смяецца апошнім”, змешчанай у розных выданнях. Звярніце ўвагу на арфаграфічнае і пунктуацыйнае афармленне тэксту.

“Драматычныя творы”, 1951.

I. Цёця Каця. (выходзіць з дзвярэй дырэктаравага кабінета. За ёю Нічыпар). Фу!.. Добра, што ты якраз падышоў, я-ж бы адна гэтаму сталу і рады не дала.

Нічыпар. Гэта, брат, стол! Каб некалі мне такі пляц зямлі, то я-б гаспадаром быў.

Цёця Каця. Новы поп, дык новае і маленне. У таго дырэктара, бывала, адзін столік, два крэслы і ўсё. А ў гэтага-ж стол гэтакі, а на сталез мартаплясаў усялякіх панастаўляна – таксама грошай каштуюць.

Нічыпар. А што яму – шкада казённых грошай? Не з свае-ж кішэні плаціць.

II. Цёця Каця. А ў тым інстытуце, што на Шырокай, дык сабак поўна. Там з імі ўсялякія штукі вырабляюць, практыку здымаюць. Мая суседка там прыбіральшчыцай, дык расказвае, што не даюць, каб гэтыя сабакі ротам елі, а папракручвалі дзіркі ў баку, ды ўліваюць ім яду туды.

Нічыпар. Ну, гэта хто да якой навукі здатны. Адны зямлю вывучаюць, а другія жывёлу.

Цёця Каця. Але нашто-ж дзіркі круціць?

Нічыпар. Чаму нашто? Трэба-ж хоць адным вокам глянуць, што там у сярэдзіне робіцца.

Цёця Каця. Дык хіба ім не хапае гэтых дзірак, што сабаку бог даў?

Нічыпар. Гэта табе здаецца, што хапае, а ім, бачыш, мала... Загаварыўся тут з табой, а ў мяне яшчэ двор не прыбраны.

Цёця Каця. Прыбярэш, дзе твой двор дзенецца?

Нічыпар. Дырэктар прыдзе, нагонку дасць.

Збор твораў у 6 т. Т. 4 (2003).

I. Цёця Каця. Фу!.. Добра, што ты якраз падышоў, я ж бы адна гэтаму сталу і рады не дала.

Нічыпар. Гэта, брат, стол! Каб некалі мне такі пляц зямлі, то я б гаспадаром быў.

Цёця Каця. Новы поп, дык новае і маленне. У таго дырэктара, бывала, адзін столік, два крэслы, і ўсё. А ў гэтага ж стол гэтакі, а на сталае ж мартаплясаў усялякіх панастаўляна – таксама грошай каштуюць.

Нічыпар. А што яму – шкада казённых грошай? Не з свае ж кішэні плаціць.

II. Цёця Каця. А ў тым інстытуце, што на Шырокай, дык сабак поўна. Там з імі ўсялякія штукі вырабляюць, практыку здымаюць. Мая суседка там прыбіральшчыцай, дык расказвае, што не даюць, каб гэтыя сабакі ротам елі, а папракручвалі дзіркі ў баку ды ўліваюць ім яду туды.

Нічыпар. Ну, гэта хто да якой навукі здатны. Адны зямлю вывучаюць, а другія жывёлу.

Цёця Каця. Але нашто ж дзіркі круціць?

Нічыпар. Чаму нашто? Трэба ж хоць адным вокам глянуць, што там усярэдзіне робіцца.

Цёця Каця. Дык хіба ім не хапае гэтых дзірак, што сабаку Бог даў?

Нічыпар. Гэта табе здаецца, што хапае, а ім, бачыш, мала... Загаварыўся тут з табой, а ў мяне яшчэ двор не прыбраны.

Цёця Каця. Прыбярэш, дзе твой двор дзенецца.

Нічыпар. Дырэктар прыйдзе, нагонку дасць.

7. Чым вызначаецца тэкст першапублікацыі верша Якуба Коласа “Усход сонца” ў газеце “Наша ніва” (1908, № 18)? Параўнайце яе з асноўным тэкстам. Выкажыце меркаванне, чаму аўтар напавіў тэкст. Чаго ён дасягнуў гэтым?

На усходзи неба грае
Дзіўным бляскам жару,
Залацисты сноп купае
Ў полыми пажару.
Чуць-чуць дрогне, перальцеца
Чырвань на ўсходзи;
Гэта неба усьмяхнецца
Людзям і прыродзи.
І ўбірае залатую
Сонейку дарогу,
Палиць свечку дарагую

Прэд алтарэм бога.
И сабрала неба ясна
Бляск усих калёроў
Стройна, дзіўна и сагласна,
Як бы песня хораў.
Над палями змрок прарваўся,
Па низу расплыўся;
Лес туманам абвязаўся,
Луг расой абмыўся.
Чыстых хмарак валаконца
Стали у кружочэк

Вышэй лесу, проци сонца
И спляли вяночэк.
Як жэ добра пахне збожэ, --

А вакруг спакойна!
Эх, як слаўна, як прыгожэ,
Хораша, прыстойна!

8. *Параўнайце ўрыўкі з апавяданняў Максіма Гарэцкага. Як змяніўся характар тэкстаў пасля перапрацоўкі? Якія віды направак унёс пісьменнік?*

Першадрук

“Зборнік апавяданняў”

“Чарнічка”

Старэйшая ўтупіла вочы ў стол і не паднімае іх з-пад чорнае наміткі. Слабенькая ружовая краска рэдзенька выступіла ў яе мецінкамі і жылкамі на шчоках там, дзя ягадкі.

У незахістанай ані сувалкаю, ані чым на зіму пуні плятнёвай мычыць карова.

У маладой, пад стродкасцю і нуднай пабожнасцю, усё штосьці мітусілася і іграла.

Часам апошняя бліскавічка радаснай усмешкай прабяжыць па пухлых мяшчанскіх вустах і зноў, яшчэ глыбей, захаваецца пад наўмыснай стродкасцю і святой бесклапотнасцю.
(“Вольная Беларусь”, 8.12.1917)

Старэйшая, васпаватая, курноса, утупіла вочы ў стол і не ўзнямае іх з-пад чорнае наміткі. Слабенькая ружовая краска рэдзенька выступіла ў яе кропкамі і жылкамі на шчоках там, дзе ягадкі.

У незахістанай ані сувалкаю, ані чым на зіму плятнёвай пуні рыкае карова.

У маладой, пад той сціплаю і нуднай пабожнасцю, усё штосьці мітусілася і іграла.

Часам апошняя бліскавічка радаснай усмешкай прабяжыць па пухлых вуснах і зноў, яшчэ глыбей, захаваецца пад наўмыснай стродкасцю.

“Зіма”

Белавалосая дзяўчынка стаяла ля полу і хлабасцінаю адганяла кур ад кормнага вапрука, што чаўкаў з карыта, раскідаючы па зямлі цеста каля сябе.

Гульцы лаялі баб, што яны ўсе такія чамярыцы, лаялі і без таго пакрыўджанага Івана...

...снег хлопам ляжаў на балонках.

Жалоба апанавала Іванаву душу.

“Падажджы ж! Дакажу і я сваю славу!”

...пачынаецца зімовы дзень будняў.

(“Вольная Беларусь”, 23,30.06.1918)

Белавалосая дзяўчынка стаяла ля полу і хлабасцінаю адганяла курэй ад кормнага вапрука, што чмякаў з жолабу, раскідаючы па зямлі каля сябе цеста.

Гульцы жартліва лаялі баб, што яны ўсе такія чамярыцы, напраўду лаялі і без таго пакрыўджанага Івана...

...снег хлопам ляжаў на шыбах.

Жальба апанавала Іванаву душу.

“Пачакай жа! Дакажу і я сваю славу!”

...пачынаецца зімовы будні дзень.

“Скарб”

О, Божа мой. Няшчасны жа вы чалавек!..
Прыехалі ўдваіх, высокія такія, з рыжымі вусамі, і гаворка ў іх ні польская, ні руская, а невядома што, падобна да жыдоўскай. Ды не жыды. (“Беларускія ведамасці”, 17.11.1921)

Ох, няшчасны ж вы чалавек!..
Прыехалі ўдвух, высокія такія, з рыжымі вусамі, і гаворка ў іх ні польская, ні руская, а невядома што, падобна да яўрэйскай. Ды не яўрэі.

9. *Параўнайце ўрывак з першай рэдакцыі паэмы Якуба Коласа “Сымон-музыка” з асноўным тэкстам (Збор твораў у 7 т., 1952). Якія лексічныя і граматычныя папраўкі ўнесены? Звярніце ўвагу на пунктуацыйнае афармленне тэксту. Чым, на Вашу думку, абумоўлены гэтыя змены?*

Ноч над светам панавала,
Поле жудасна маўчала
І халоднай цішынёй
Непрыветна спатыкала
Тых, хто з крыўджанай душой
Нёс свой смутак, сваё гора
Ў гэты свет і ў гэту даль,
Каб раскідаць на прасторы
Слёзы горкія і жаль,
Каб ў дарозе між крыжамі
Гэты жаль узгадаваць,
Потым песнямі, слязамі
Людзям зноў яго аддаць.
Шоў Сымонка на спатканне
Змроку, цемрадзі палёў...
Ў круг пакуты і блукання
Мусіць, Бог яго павёў.
І ён шоў... Куды? Не ведаў,
Ды аб тым і не пытаў.
Пад убогі крыжык дзедаў
Неўзаметкі прыблукаў.
Тут ён толькі схамянуўся,
Стаў патрошку разважаць,

Пудка ў страсе азірнуўся –
Глуха могількі маўчаць.
Ён прысеў на край магілы,
Скрыпку збоку палажыў
І заплакаў: – Дзедка, мілы!
Ты адзін у свеце быў,
Да каго я прыхіляўся,
Ты адзін мяне не гнаў
І не крыўдзіў, не смяяўся
І ў нядолі памагаў.
Голуб сівы мой, ачніся!
Пашкадуй мяне, дзядок... –
Плакаў хлопчык, і ліліся
Градам слёзы на пясок.
Плача, бедны, прычытае,
Вуха к долу прыхіляе,
Ды маўчыць зямля сырая
І ў глыбокай цішыне
Прычытанне замірае.
Змогся хлопчык, абяссілеў,
Толькі ўсхліпываў, ўздыхаў,
Ён слязамі жаль свой выліў,
Смутак імі спаласкаў.

10. *Прачытайце прыклады, якія ілюструюць працу Янкі Купалы над вершам “Мая навука”. Прасачыце, як выяўляецца імкненне паэта да найбольш дакладнага слоўнага вобраза.*

Асноўны тэкст

Мне мудрасці кніжнай не даў бог пазнаці,
Мой бацька не мог даць раскошаў такіх –
Наўчыўся я слоў беларускіх ад маці
І дум беларускіх без школы і кніг.

Накіды

- 1 а Я мудрасці кніжнай не зведаў ад малку,
б Я мудрасці кніжнай не зведаў у хаце.
в Я мудрасці кніжнай не многа асіліў
2 Прырода і праца мне школай была,
3 а Яны мяне ўсякім навукам вучылі
б Яны мяне ўсякім навукам наўчылі
4 І песні складаці выўчылі змала

Чарнавы аўтограф

- 2 Мой бацька не ведаў раскошаў такіх, –

Асноўны тэкст

Бурлівая рэчка і млын гутарлівы
Адмерным, раскоцістым плюскатам вод
Складалі мне рытму мастацкія звівы,
Парадквалі складаў раскоцісты ход.

Накіды

- 2 а Адмерным разгоністым плюскатам фаль
б Адмерным разгоністым плюскатам вод.
3 а Шапталі мне рытму чароўныя дзівы,
б Складалі мне рытму чароўныя дзівы,

Чарнавы аўтограф

- 2 Адмерным разгоністым плюскатам вод
3 а Складалі мне рытму чароўныя звівы
б Складалі мне рытму чароўныя дзівы

Асноўны тэкст

Так іншай не знаўшы навукі і школы,
Ў пацёмках шукаў і знайшоў Божы дар;
Цяпер маймі скарбамі – думы-саколы,
Цяпер беларускай я песні ўладар.

Накіды

- 1 Ні знаў я ні песня інакшай навукі
3 А ўсё ж я над песняй сваёй гаспадар

Чарнавы аўтограф

- 1 а Не знаў я ні песня інакшай навукі,
б Так іншай не знаў я ні песня навукі,
в Так іншай не знаўшы ад малу навукі,
3 Дагэтуль мо' быў жабраком, зносіў мукі,

11. Прачытайце ўрывак з аповесці Янкі Брыля “У Забалоцці днее”, які друкуецца паводле выдання: Брыль, Янка. У Забалоцці днее / Янка Брыль. – Мн., 1951. Параўнайце яго з адпаведным урыўкам, змешчаным у больш позніх выданнях аповесці. Якія змены ўнёс аўтар у тэкст? Чым яны, на Вашу думку, абумоўлены?

Устала маці на досвітку. І так іх ніколі не будзіць ніхто, – нашых матак – а тут-жа свята такое, госць...

“Аладкі будзе пячы”, – падумаў я з даўняй, дзіцячай усмешкай. Заўсёды-ж у нас адзначаюць усякае свята аладкамі.

І праўда – старая пакашляла трохі, незадаволена бармочучы нешта на кашаль, злезла з печы, памылася па-бабку – не здымаючы хусткі, і стала маліцца. Як заўсёды раней, каб лішне не траціць часу, яна сумяшчала гэту старую прывычку з работай, – пачала падпальваць печ. Калі зазвінела першая скаварада і родны твар асвятліўся гарачым подыхам полымя, – я не вытрымаў больш, азваўся:

– Добрай раніцы, мама.

– Ай-ёй, – спалохалася яна, – разбудзіла. Ты паспаў-бы з дарогі, а я...

– Нічога, выспаўся. Ты помніш, будзіла мяне калісьці ноччу ў лес, або малаціць цапамі? І паўтарала часта песню. Як там тая свякроў гаварыла нявестцы?

“Устань, галубка,

Устань, нябога, –

вакол суседзі

таўкуць ды мелюць,

а ў нас з табою –

не чуваць нічога”...

– Ды што-ж ты раптам успомніў? – з усмешкай здзівілася маці. – А ўставаць ты спачатку не вельмі хацеў. Ды што-ж, блазnota горкая была. Нагараваўся змалку...

Яна дастала з печы скавародку, перавярнула аладку на другі бок і, успёршыся на гаршчэчнік, падумала.

– А пры немцах, сыноч, колькі гора было, – пачала, памаўчаўшы. – Вядзе мяне Мкола ў лес, а ззаду за намі вёска гарыць, кулі свішчуць. Прадвесне гэта было, дык лёд на Нёмане ўздуўся і нават угінаецца, сыноч. Стала я пасярод ракі, перахрысцілася і думаю: “пашлі, божа, раптоўную смерць. Праваліцца б адразу – і ўсё. Навошта буду вам, думаю, дзеткі мае, замінаць...” Але-не! – перажыла паноў і на фашыстаў пагібелі дачакалася. На цёплай печы ляжу ляжу, і сыноў прычакала. А зазлую – і ўнукаў прычакаю!.. Ну, ідзі сюды.

На рог стала, засланы чыстым абрусам, лёг першы блінец.

– Уставаць тыя разы не хочацца, – успамінаў я далей, – на дварэ холадна, а падумаеш аб гэтым – яшчэ, здаецца, халадней. А ўстаў, памыўся – адразу не тое...

– Ты адпачні, сыноч, дзень-два, а там ужо і за работу. Міколе-ж аднаму ай-ёй як цяжка.

– Эх! – крактануў Мікола, устаючы. – І Міколе не цяжка, і успамінае ён не так сабе.

– А што, – сказаў я, – цябе і падварушваць ужо не трэба?

– Ды з гэтай справай, брат, якраз наадварот пайшло. Мы падварушваем старых. І ў сорок першым, калі ў партызаны ішлі, і цяпер.

Ён пачаў апранацца.

– Ідзі, сыноч, ідзі, – здагадалася маці пра ягоны намер. – Валька там і не ведае нічога, ідзі.

Мікола пайшоў.

Дровы ў печы гарэлі дарма, а маці, забыўшыся пра аладкі, палівала на рукі мне халодную вадку. Матчына шчырая ласка, якую нельга не прыняць. З вадой на вочы ўсходзіла ранняя свежасць.

Заставалася толькі выходзіць ды брацца за працу.

– Нічога, мама, хлопец – наш Мікола, га?

Я націраю твар суровым ручніком, а яна ўсё глядзіць на мяне. І так рада, відаць, што я ўжо сталы, сапраўдны мужчына.

– Харошы, Васілёк. Усюды паспявае – гаворыць яна пра Міколу. – Гарачы толькі залішне. Ды гэта з лесу ў яго. Ім-жа таксама нялёгка было, партызанам. Ідуць тыя разы, а мы, як той казаў, душой услед. Начамі вока не зводзіш, думаеш... Ды ўсё прайшло. Цяпер глядзіце самі: вам відней. Толькі лішне не вельмі камандуй, сыноч. Я і Міколе заўсёды кажу: ідзі з людзьмі, бо людзі ў нас харошыя. Не ўсе, а многа харошых, ого!...

11. Параўнайце верш “Раманс” М. Багдановіча ў арыгінале і ў перакладах на рускую мову. Выявіце тыя мясціны ў перакладах, што не перадаюць сэнсава-эмацыянальных адценняў арыгінальнага тэксту. Выкажыце меркаванне, чаму так атрымалася.

Зорька Венеру зажгла над землею,
Образ твой светлый ко мне
привела...
Помнишь, как в первую встречу с
тобою
Зорька Венеру зажгла.
Начал я с этого дня дожидаться
Ранней звезды, что пленила меня;

Тихо Венера взошла над землею,
Снова отраду душе принесла.
Помнишь, когда повстречались с
тобою,
Тихо Венера взошла?
Мне с тех минут навсегда
полюбилась
В небе ночном голубая звезда.

Тихой любовью к тебе разгораться
Начал я с этого дня.
Но расставаться пора наступает –
Знать, не судьба нам встречать
вечера,
Сердце любовью к тебе расцветает,
Но расставаться пора.
Буду в далёком краю – затоскую,
В сердце навеки любовь затаю;
В небе искать я звезду голубую
Буду в далёком краю.
В небе гляди иногда вечерами –
Снова сольёт наши взоры звезда;
Чтобы любовь не погасла с годами,
В небо гляди иногда.

(Перевод Ф. Ефимова)

Пламя любви и надежды открылось
Мне с тех минут навсегда.
Но расставаться пора наступает;
Видно, судьба наша – горю сестра...
Крепко любил я тебя, дорогая,
Но расставаться пора.
Буду в далёком краю я скитаться,
В сердце любовь сберегая свою;
Каждую ночьку звездой любоваться
Буду в далёком краю.
Ночью взгляни на звезду – я в
разлуке
Взгляд твой любимый на небе найду.
Чтоб хоть на миг позабылись все
муки,
Ночью взгляни на звезду!

(Перевод В. Корчагина)

ТВОРЫ ДЛЯ САМАСТОЙНАГА АНАЛІЗУ

1. ПАЭТЫЧНЫЯ ТВОРЫ

МАКСІМ БАГДАНОВІЧ

“Падымі ўгару сваё вока...”

Упершыню верш надрукаваны ў зборніку “Вянок”. У “Вянку паэтычнай спадчыны” датуецца 1912 г. Істотныя змены, унесеныя ў экзэмпляр “Вянка” № 2, сведчаць аб далейшай працы паэта над творам.

І рэдакцыя

Падымі ўгару сваё вока,
І ты будзеш ізноў, як дзіця,
І адыйдуць-адлынуць далёка
Ўсе трывогі зямнога жыцця.

Ціха тучу блакіт закалыша,
У душы адрасце пара крыл, –
Узяціць яна ў сінюю вышу
І ў струях яе змые свой пыл.

Там не трэба ні шчасця, ні ласкі,
Там няма ні нуды, ні клопот,
Ты – царэвіч цудоўнае казкі,
Гэта хмара – дыван-самалёт!

ІІ рэдакцыя

Падымі угару сваё вока,
І ты будзеш ізноў як дзіця,
І адыйдуць-адлынуць далёка
Ад душы ўсе трывогі жыцця.

Ёй не трэба ні шчасця, ні ласкі,
Ў ёй няма ні нуды, ні клопот,
Ты – царэвіч цудоўнае казкі,
Гэта хмара – дыван-самалёт!

Летапісец

Упершыню верш надрукаваны ў газеце “Наша ніва” (1912) у цыкле вершаў “Старая Беларусь”. Далейшая праца над вершам прывяла да стварэння другой рэдакцыі твора.

Грэдакцыя

Душой стаміўшыся ў жыццёвых цяжкіх бурах,
Свой век канчаю я ў манастырскіх мурах
І пільна летапіс другі ўжо год пішу:
Старанна літары малыя вываджу
І спісваю усё ад слова і да слова
З даўнейшых граматак пра долю Магілёва.
І добрыя яго, і кепскія дзяла
Апавядаю тут. Так рупная пчала
Умее ў соты мёд збіраць і з горкіх кветак,
І бачанаму мной – я годны веры сведак.
Хай тыя ведаюць, што з’являцца па вас,
Ўсю праўду пра жыццё у наш і пройдзены час,
Пра войтаў, лаўнікаў, і райцаў, і пасольства,
Пра розных каралёў і бітвы, і пасольства,
Што тут чынілася ў даўнія гады,
Што думалі, чаго жадалі мы тады,
За што змагаліся, як баранілі веру, –
Хай зведаюць усе патомкі праз паперу!
Яно забудзецца. Умрэ, з вадой сплыве, –
І вось у спомінах устане, ажыве,
Калі знайдуць маё няхітрае пісанне
Пра гэтае жыццё, надзеі, справаванне...
Так мора – ў Гданску я чуваў, – прымчыць вадой
Бутэльку к берагу, аблітую смалой,
Усю ў дробных ракаўках і ў ціне. Не замала
Яна была ў вадзе і шмат чаго спаткала.
Рыбалкі вылавяць бутэльку, разаб’юць
І, як трапляецца, быць можа ў ёй знайдуць
Ліста. За звычай марскога гэтак весьці
Нам, патанаючы, шлюць людзі. Ў моры дзесьці
Загінулі яны, і, можа, сотні год
З тых часаў працяклі, і згінуў іх народ,
І ўсё змянілася, і ўжо пра іх забылі.
Вы, літары, цяпер нанова ўсё збудзілі!
І людзі зведаюць аб прадзедах сваіх,
Аб горы, радасці і аб прыгодах іх,
Каму маліліся, чаго яны шукалі,
Дзе на глыбокім дне іх крыюць мора хвалі.

Прэдакцыя

Душой стаміўшыся ў жыццёвых цяжкіх бурах,
Свой век канчае ён у манастырскіх мурах.
Тут ціша, тут спакой, – ні шуму, ні клопот.
Ён пільна летапіс чацвёрты піша год
І спісвае усё ад слова і да слова
З даўнейшых граматак пра долю Магілёва.
І добрыя яго і кепскія дзяла
Апавядаю тут. Так рупная пчала
Умее ў соты мёд збіраць і з горкіх кветак.
І бачанаму ім – ён годны веры сведак.
Што тут чынілася у даўныя гады,
Што думалі, аб чым спрачаліся тады,
За што змагаліся, як баранілі веру, –
Узнаюць гэта ўсё патомкі праз паперу!
Яно забудзецца, умрэ, з вадой сплыве, –
І вось у спомінах устане, ажыве,
Калі знайдуць яго няхітрае пісанне
Пра гэтае жыццё, надзеі, справаванне.
Так мора сіняе прымчыць да нас вадой
Бутэльку к берагу, аблітую смалой,
Ўсю ў дробных ракаўках і ў ціне. Не замала
Яна была ў вадзе і шмат чаго спаткала.
Рыбалкі вылавяць бутэльку, разаб’юць
І, як трапляецца, быць мо ў ёй знайдуць
Ліста. Па звычайу марскому гэтак весці
Нам, утапаючы, шлюць людзі. Ў моры гдзесьці
Загінулі яны, і, можа, соткі год
З тых часаў працяклі, і згінуў іх народ,
І ўсё змянілася, і ўжо пра іх забылі.
Вы, літары, цяпер нанова ўсё збудзілі!
І людзі зведаюць аб прадзедах сваіх,
Аб горы, радасці і аб прыгодах іх,
Каму маліліся, чаго яны шукалі,
Дзе на глыбокім дне іх крыюць мора хвалі.

ЯНКА КУПАЛА

А хто там ідзе?

*Упершыню верш надрукаваны ў зборніку “Жалейка” (1908).
Асноўны тэкст друкуецца паводле Збору твораў, 1925 г., т.1.*

А хто там ідзе, а хто там ідзе,
У агромністай такой грамадзе?

– Беларусы.

А што яны нясуць на худых плячах,
На руках у крыві, на нагах у лапцях?

– Сваю крыўду.

А куды ж нясуць гэту крыўду ўсю,
А куды ж нясуць на паказ сваю?

– На свет цэлы.

А хто гэта іх, не адзін мільён,
Крыўду несць наўчыў, разбудзіў іх сон?

– Бяда, гора.

А чаго ж, чаго захацелась ім,
Пагарджаным век, ім, сляпым, глухім?

– Людзьмі звацца.

Варыянт зборніка “Жалейка”

А хто там ідзе, а хто там ідзе,
У агромністай такой грамадзе?

– Беларусы.

А што йны нясуць на худых плячах,
На ў лапцях нагах, на ў крыві руках?

– Сваю крыўду.

А каму нясуць гэту крыўду ўсю,
А куды нясуць на паказ сваю?

– На свет цэлы.

А хто гэта іх, не адзін мільён,
Крыўду несць наўчыў, разбудзіў іх
сон?

– Бяда, гора.

А чаго ж, чаго захацелась ім,
Пагарджаным век, ім, сляпым,
глухім?

– Людзьмі звацца.

Белавы аўтограф верша

А хто там ідзе, а хто там ідзе,
У агромністай такой грамадзе?

– Беларусы.

А што йны нясуць на худых плячах,
На ў лапцях нагах, на ў крыві руках?

– Сваю крыўду.

А каму ж нясуць гэту крыўду ўсю,
А куды нясуць на паказ сваю?

– На свет цэлы.

А чаго ж, чаго захацелась ім,
Пагарджаным век, ім глухім,
сляпым?

– Людзьмі звацца.

ЯКУБ КОЛАС

Урывак з паэмы “Сымон-музыка”

Задума напісаць паэму “Сымон-музыка” ўзнікла ў пісьменніка ў час знаходжання ў турме, прыблізна ў 1911 годзе. Праца над творам была распачата ў канцы лістапада 1911 года, пасля выхаду паэта з Мінскага астрага. Пісьменнік спадзяваўся хутка закончыць паэму, аднак, напісаўшы дзесяць раздзелаў, прыпыніў працу над творам, а зноў вярнуўся да яе толькі ў лістападзе 1917 года і да канца 1918 года напісаў тры апошнія часткі.

Перапрацоўкай паэмы Якуб Колас заняўся ў 1923 годзе. Ад першапачатковага варыянта засталася толькі канва. 8 ліпеня 1924 года праца над новым варыянтам была скончана. Аднак рукапіс твора быў страчаны ў час вяртання Я. Коласа з Кіславодска. Паколькі чарнавікоў не захавалася, пісьменнік патраціў яшчэ год працы над трэцім варыянтам. Да канца 1924 года тры часткі страчанага рукапісу былі адноўлены. Канчаткова праца над трэцім варыянтам паэмы была завершана ў маі 1925 года, і яна была здадзена ў друк. У апошнюю рэдакцыю без змен перайшла толькі чвэрць першапачатковага тэксту, яна значна адрозніваецца ад варыянта 1911–1918 гг.

Часць першая, II (першая рэдакцыя)

Часы шлі, і дні міналісь,
Рос Сымонка дзень ад дня;
А з гадочкамі мянялісь
Дзетак забаўкі, гульня.
І Сымон меў сваё дзела:
Стаў авечкі ён ганяць,
Хоць аб волі сэрца млела,
Хоць хацелась пагуляць.
Ў полі часта ён стыкаўся
З дзедам Грышкам з-пад карчмы,
Што ўсім гуртам ён наймаўся
Пасвіць стадка да зімы.
Сваякоў дзед ўсіх адрокся,
А мо ён іх і не знаў;
Хто быў, скуль ён прывалокся,
Дзед пра тое не казаў;
А калі яго пыталі,
Ён рукой адно махне.
Дзед быў ціхі – й не чапалі, –
Так і жыў на чужыне.
Дзед з Сымона не смяяўся
І не кпіў і не ўшчуваў.
Хлопчык з дзедам зсябраваўся,
Думкі дзеду павяраў.

Сядуць часам, ўдзень пад грушу
І гаворку распачнуць,
Распытаць пра сёе-тое,
Што займала яго вум,
Бо Сымон не меў спакою
Ад сваіх трывожных дум.
– Дзедка! чуеш, – во: спявае!
Ці ж не чуеш, дзедка? вунь!
Гэта здань твая такая:
Адхрысціся, хлопча, плюнь! –
– Як то здань? А ты паслухай! –
Дзед схіляе галаву,
Шапкай чорнай, аблавухай
Чуць не ўлазчы ў траву.
– Не, не чую! – Ото, дзедка!
Мусіць, ты зусім аглух:
То ж спявае з кветкай кветка!
Вочы вырачыць пастух,
На Сымонку пазірае.
– Ах, хітрэц! ото лайдак!
Чаго ён ні выдумляе!
Бач, знайшоў якіх спявак!
– Хіба ж кветкі не спяваюць? –
– Ну, які ўжо іх там спеў!

Кветкі голасу не маюць.
Пройдзе ветрыку павеў.
Схісянуцца і не ўчуеш
Ды ізноў моўчкі стаяць...
– Ат, дзядуня: ты жартуеш,
Мяне хочаш узлаваць...
– Ой, дзіўны ты! – дзед гаворыць,
Круціць сівай галавой.
Хлопчык зноў сваё гуторыць.
Гледзючы ўдаль прад сабой.
– Дзед, зірні: куды-та хмаркі
Ўсё ідуць, ідуць, як дым?
Там так добра, вольна, ярка,
А яны ідуць. Ці ім
Надта горача ад сонца,
Ці іх гоніць што адтуль,
Ці ім кепска там бясконца?
І скажы, дзядок, адкуль
Хмаркі гэтыя прыходзяць? –
– Эх, дзівак ты! – кажа дзед, –
Што за мыслі ў цябе бродзяць?
Так утворан Божы свет:
Грэе сонца, ходзяць хмары,
Ўлетку дождж ідзе, грыміць,
Ўноч “карэмысла”, стажары,
Зоркі, месячык блішчыць.
Вее вецер і сціхае,
Для ўсяго свая чарга;
Па зіме вясна ўбірае
Твар зямлі, лясы, луга.
І працнецца ўсё дазвання,
Жыццё збудзіцца ў зямлі,
І без нашага пытання
Колас вырасце ў раллі... –
Хлопчык слова не прароніць,
Ў вочы дзеду ён глядзіць
І галоўку чуць прыклоніць,
Не варушыцца, маўчыць.
– Не, дзядок.. не тое, дзедку!
А ты от скажы: чаму
Вецер песні пяе ўлетку,
Плача ж жаласна ўзіму?
– Схамяніся, Бог з табою!
Унь аб чым ён запытаў... –
Зноў круціў дзед галавою
І плячыма паціскаў.

– От, дык хлопец! Скуль ты
ўзяўся?
Не, сапраўды ты дзіўны!
Ці разумным ты прыўдаўся,
Ці з уроды ўжо дурны?..
Не, з цябе, відаць, штось выйдзе,
Толькі кінь сваю думу –
Ўсё само з гадамі прыйдзе,
Прасвятляецца ў вуму...
От каб ты вучыўся змала,
Кніжку б ў рукі даць табе!
Дзед і хлопчык замаўкалі,
Кожны думаў па сабе.
Раз Сымонку давялося
Чуць, як граюць дудары,
І яму тагды здалося,
Што да гэтае пары
Ён дзіцятка быў дурное,
Што не жыў ён, а блукаў
І цяпер адкрылася тое,
Чаго шчыра так жадаў.
Слухаў хлопчык, як там гралі,
З вочак слёзы палілісь,
Струны сэрца ў ім дрыжалі,
Ў тахт музыкам падпявалі,
На спатканне ім няслісь.
Дудары ўсё перагралі,
Далей ў свет яны пайшлі,
А ў яго душы спявалі
Зыкі дзіўныя, плылі,
Разрасталісь і далёка
Дух ўздымалі за сабой
І няслі яго высока
Над гаротнаю зямлёй.
Зыкі душу напаўнялі,
І куды б ён ні пайшоў –
Над ім гралі і спявалі
Дудкі, песні дудароў.
Пяць раз ён губляў авечкі,
Шкоды ў полі нарабіў,
Здрасаваў шнуроў тры грэчкі.
Вератнік аўса прыбіў...
За то ж хлопцу дасталося,
Ад суседзяў, ад бацькоў!
Многа выцерпець прыйшлося
Папіханак, кулакоў.

Толькі ж хлопчык не чуў болі
І не тым занят быў ён:
Зыкі смутку, песні волі
Чуў хлапчук з усіх старон.
І цяпер, як непрытомны,
Стаў на гонях і стаіць,
Быццам той батрак бяздомны,
Што не мае дзе схіліць
Галаву сваю сірочу
І надзеі ў ім няма...
Сам Сымон не знаў, што хоча,
Дзе, аб чым яго дума.
– Эй, Сымон! заснуў, ці што, ты?
– А, то ты! Ах, мой дзядок!..
– Дзе ж авечкі? ах, блазnota!
Ой, дадучь табе, браток! –
Тут Сымон апамянуўся,
Бегчы кінуўся стралой...
– Стой, куды ты?.. не ачнуўся!
Унь, авечкі, пад гарой!
“Збілі хлопца зусім з тропу”,
Дзед з сабою разважаў:
“Б’юць, як цэпам тым па снопу,
Як ён рух яшчэ схаваў?!”
– Ну, што думаў, брат Сымоне? –
– Ах, дзядуля любви мой!
Дудары тут шлі сягоння...
Як жа гралі – аеёй!

– Дудары? – стары спытаўся: –
Гм! дык унь што... Пачакай:
Ты, відаць, не простым ўдаўся,
Дам табе я нешта – грай!
А пакуль што, мой бядача,
Павучысь на дудцы граць:
Ты музыка, не іначай
І вялікі мо, як знаць.
У мяне ёсць дудка-грайка –
Калісь сам, брат, выцінаў...
На, Сымонка, памятай жа!
Тут халат дзед расхістаў
Ды з кішэні-бакавушкі
Вынуў дудку-весьялушку,
Перш сам ў зубы яе ўзяў
І па дзірках разоў пару
Спрытна пальцамі прабег...
У Сымонкі ў вочках, ў твару
Бегаў ціхі-ціхі смех,
І, працягшы сваю ручку,
Вочак з дзеда не спускаў.
– На, Сымоне, маеш штучку –
Грай здаровы, – дзед сказаў.
Бы той дар свяценькі з неба,
Дудку тую ўзяў Сымон...
– Намачыць яе, брат, трэба:
Галаснейшы будзе тон.

УЛАДЗІМІР КАРАТКЕВІЧ

Машэка

Верш напісаны ў 1952 г. Упершыню апублікаваны ў часопісе “Польмя”, 1955, № 7. Гэта першае выступленне паэта ў беларускім рэспубліканскім друку. Рукапіс верша захоўваецца ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа сярод твораў пад агульнай назвай “Казкі і легенды маёй зямлі”, якія даслаў У. Караткевіч на ацэнку народнаму паэту Беларусі летам 1952 г.

Лісце алае засыпае роў,
Пушчу чорную апавіў туман,
Атачон з усіх чатырох бакоў
Золкай восенню мой лясны будан.
Стогнуць пад дажджом старчакі альхі,
І ў будан з дрыгвы плыве золь-зіма, –

- Ў ім карэнні – столь, ложак – ліст сухі,
 Ні агню няма, ні святла няма.
 Ад усіх я ўцёк, ад усіх я збег,
- 10 Буйным воласам да калень зарос.
 Годы стаялі, быццам белы снег.
 Горы панскіх цел мой Дняпро панёс.
 Нішчу я паноў, замкі іх палю,
 Я ламаю іх векавы бізун,
 Помшчу за маю бедную зямлю,
 За яе жальбу, за яе слязу,
 За тваю красу, за маю любоў,
 Што ў пакоях іх кветкай адцвіла...
 Дзікі вецер гне раць сівых дубоў.
- 20 Ночка нас з нажом, як братоў, звяла...
 Я стаю, як корч, ў воўчай скуры ўвесь,
 Зліўся з дрэвам і гляджу на шлях,
 Цёмны я ўвесь, цёмны голы лес,
 Толькі два агні свецяцца ў вачах.
 Конскі тупат... Там... Бегма ў гушчыню...
 Затрашчаць у ноч пад нагой лаўжы.
 З дзікім свістам я коні супыню,
 І спячэцца пан на маім нажы.
 Ранкам на абрыў выцягну яго
- 30 І скажу рацэ, што бушуе тут:
 “Ты прымі, Дняпро, ворага майго,
 Змый з маёй зямлі гэты панскі бруд”.
 Лісце алае засыпае роў.
 Пушчу чорную апавіў туман,
 Атачон з усіх чатырох бакоў
 Золкай восенню мой лясны будан.

Рукапіс

- Лісце алае засыпае роў,
 Пушчу чорную свіў сівы туман,
 Атачон з усіх чатырох бакоў
 Цёмнай восенню мой лясны будан.
 Стогнуць пад дажджом старчакі альхі,
 І ў будан з багны наплывае цьма,
 Ў ім карэнні – столь, ложак – ліст сухі,
 Ні агню няма, ні святла няма.
 Ад усіх я ўшоў, ад усіх я збег,
- 10 Буйным воласам да калень зарос.
 Стаялі гады, быццам белы снег,

Горы чарапоў панскіх Днепр унёс.
 Нішчу я паноў, замкі іх палю,
 Я ламаю іх векавы бізун,
 Помшчу за маю бедную зямлю,
 За яе жальбу, за яе слязу,
 За каханніца, за любоў маю,
 Што ў пакоях іх кветкай адцвіла...
 Вые дзікі ветр у начным гаю,
 20 Ночка нас з нажом, як братоў, звяла...
 Я стаю, як корч, ў воўчай скуры ўвесь,
 Зліўся з дрэвамі і гляджу на шлях,
 Цёмны я ўвесь, цёмны стары лес,
 Толькі два агні свецяцца ў вачах.
 Конскі тупат... Там... Далей у гушчыне
 Нездарма я стаў гэту ноч на жыр...
 Кінусь напярод, падхаплю каней,
 І спячэцца пан на маім нажы.
 Ранкам я на ўхіл выцягну яго
 30 І скажу рацэ, што шалее тут:
 “Днепр, прымі яго, ворага майго,
 Змый з маёй зямлі гэты панскі бруд”.
 Лісце алае засыпае роў.
 Пушчу чорную свіў сівы туман,
 Атачон з усіх чатырох бакоў
 Чорнай восенню мой лясны будан.

Бацькаўшчына

Верш напісаны ў 1956 г. Упершыню апублікаваны ў часопісе “Малодосць”, 1957, № 7. Захаваліся два рукапісы верша, першы з іх – пад назвай “Прымірэньне”.

Дагарэў за брамай небакрай,
 Месяц паміж воблачкаў плыве.
 Выйду зноў, як у мінулы май,
 Басанож прайдуся па траве.
 Дымная, сцюдзёная раса,
 Цёмныя ў траве ад ног сляды.
 А такога рослага аўса
 Я не бачыў доўгія гады.
 Бач, хмызы спяліся, як павець,

Першы рукапіс

Дагарэў за брамай небакрай,
 Выплыў месяца загнуты нож.
 Выйду зноў, як у мінулы май,
 Паблукаць па травах басанож.
 Дымная, сцюдзёная раса,
 Цёмныя ў траве ад ног сляды.
 Акіян блакітнага аўса
 Я не бачыў доўгія гады.
 Дзе хмызы спяліся, як павець,

10 Светлякі мігцяць, гараць святлей.

10 Перад рампай “Янавых агней”,

Перад тым як звонка ў лозах
 пець,
 Прачышчае горла салавей.
 Лашчыцца трава да босых ног.
 З дальніх паплавоў плыве ракой
 Ледзь прыкметны сумны
 халадок –
 Подых юні ўходзячай маёй.
 Паімчаць за ёю наўздагон? –
 Хоць і схапіш – усё адно падман.
 Дзе каханне тых мінулых дзён –
 20 Весніх паркаў бэзавы туман?
 Нават шкадаванне – дзе яно?
 Зноў вясна, і жаль знікае зноў.
 (Так губляюць пах перад вясной
 Ссохлыя сцябліны палыноў.)
 Ціха цмокае ў сне рака.
 О, як добра, як прыгожа жыць!
 Раска, як русалчына луска,
 На вадзе ад месяца гарыць.
 А вакол травіцы роснай рай
 30 І бярозак белая сям’я.
 Мой чароўны беларускі край,
 Бацькаўшчына светлая мая!

Быццам тэнар, перад тым як
 пець,
 Прачышчае глотку салавей.
 Лашчыцца трава да босых ног.
 З дальніх паплавоў плыве ракой
 Ледзь прыкметны сумны
 халадок –
 Подых юні ўходзячай маёй.
 Не схапіць, не затрымаць яе,
 А схапі – і ўсё адно падман.
 Дзе каханне светлае маё –
 20 Весніх паркаў бэзавы туман?
 Нават шкадаванне – дзе яно?
 Зноў вясна. І радасць сэрца зноў.
 (Так губляюць пах перад вясной
 Ссохлыя сцябліны палыноў.)
 Ціха цмокае ў сне рака.
 О, як добра, як прыгожа жыць!
 Светлая русалчына луска
 На вадзе ад месяца гарыць.
 А вакол травіцы роснай рай
 30 І бярозак белая сям’я.
 Мой чароўны беларускі край,
 Бацькаўшчына светлая мая!

“На паўстанках, засыпаных лісцем бярозавым...”

*Верш напісаны ў 1956 г. Упершыню апублікаваны ў
 кн. “Матчына душа”, 1958. Захаваліся два рукапісы верша.*

На паўстанках, засыпаных лісцем бярозавым,
 Дзе з пагардай цягнік двойчы ў дзень праляціць,
 Ё прастай хаце, пускаючы горкія слёзы,
 У калысцы будучы Колас ляжыць.
 Там, дзе хрыпла рыкаюць днём спякотным каровы,
 Там, дзе ў прысаку хлопчыкі бульбу пякуць, –
 Дваццаць першага веку галапузы Бетховен
 Бацькаў кубак шпурляе, каб звон пачуць.
 А ў вёсцы глухой, на траўцы зялёнай,
 На задворках сядзібы, ля самай ракі,
 Адсцябаны Шаляпін басам шалёным
 Лямантуе з-пад матчынай жорсткай рукі.
 О, як трэба шукаць на шляхах чалавека,
 Як любіць, берагчы, не крыўдзіць яго,
 Каб пабачыць славу наступнага века
 Ё сэрцы сціплага сына суседа свайго!

Рукапіс

На паўстанках, засыпаных лісцем бярозавым,
Дзе з пагардай цягнік двойчы ў дзень праляціць,
Ў простаі хаце, пускаючы горкія слёзы,
У калысцы будучы Колас ляжыць.
Там, дзе Basso cantante дэманструюць каровы,
Там, дзе фугі пакуль што дурніцамі звуць.
Дваццаць першага веку галапузы Бетховен
Бацькаў сподак шпурляе, каб звон пачуць.
А ў пачынку глухім, на траўцы зялёнай,
На задворках сядзібы, ля самай ракі,
Распатланы Шаляпін ровам шалёным
Лямантуе з-пад матчынай жорсткай рукі.
О, як літаваць трэба юначыя плечы
Дзеля будучай славы краю свайго.
О, як трэба шукаць на шляхах чалавека,
Як любіць, берагчы, не крыўдзіць яго.

МАКСІМ ТАНК

Песня

Верш датуецца 1935 г. Асноўны тэкст друкуецца па Зб. тв. у 6 т., т. 1, 1978 г. Упершыню – “На этапах”, 1936, без загалюка.

Прышла з батрацкіх
Ты сяліб,
З-пад саламянае
Страхі,
З-пад тапара,
Касы, сахі,
З-пад камяністых
Чорных скіб.
Таму ў табе
Такі цяжар
Зямлі, дуброў,
Азёр, крыніц,
Хмар градавых,
І навалніц,
І нашых дум, і нашых мар.

Зб. “На этапах”

Прышла з батрацкіх
Ты сяліб,
І ад саламянай страхі,
Ад бараны,
Цяжкой сахі,
І ад сырых
І чорных скіб.
Прышла ад бур
І чорных хмар,
Прышла і з веснаходам ты;
Твае на’т слёзы
Залаты
Зары сушыў,
Паліў загар.
Прышла з батрацкіх
Ты сяліб,
І ад саламянай страхі,
Ад бараны,
Цяжкой сахі,

Восенню

Верш датуецца 16. IX. 1936 г. Асноўны тэкст друкуецца паводле Збору твораў у 6 т., т. 1, 1978 г. Упершыню – “Летаніс ТБШ”, 1936, № 4–8.

Стрэхі мокрыя ўніз апусцілі рукавы,
Пачарнелі гасцінцы, дуброў верхавіны;
Дацвітае ў імшарах лаза і крушына,
І зялёным агнём дагарае атава...

Вёска сумна глядзіць з-пад кудлатае шапкі,
З-пад імглы, што плыве цёмнай хмарай з балота;
Пад дзядоўскім старым і пахіленым плотам
Вецер лісце, як пер’е, ўздымае ахапкам.

А паўднём сонца лістам чырвонай асіны
10 Расцвіце паміж дрэў, ды і зноў у гушчары
Ападзе і рассыплецца ў ціхіх імшарах
Па ягодніку спелай агнём-журавінай...

Часам прыйдзе і ноч, рассыпаючы зоры,
І затлеюць яны над іржавым папарам...
Вечарамі тады дзед на дошчатых нарах
Ўспамінае жыццё, што мінула ўчора.
І, як памяць сівая далёка ахопіць,
Ён гаворыць з тужой аб гушчарах глыбокіх,
Бы памінкі спраўляе па соснах высокіх,
20 Па лагах, па ласіных затоптаных тропках...

Ды пытае мяне пра сяброў і знаёмых,
Што пайшлі ў жыццё непрацёртай дарогай,
І ці шмат юнакоў у падвалах-астрогах
Дні свае каратаюць у цэлях сцюдзёных...

І ад дум галаву апускае сіваю,
Як сасна пабялеўшая раннім марозам,
Словы ж так ападаюць, як лісце бярозы,
На асенню было і на казку сіваю.

Варыянт першапублікацыі

Стрэхі мокрыя ўніз апусцілі рукавы,
пачарнелі гасцінцы, дарог каляіны;

дацвітае лістом і лаза і крушына,
і ў імшарах лясных дагарае атава...

Глядзіць родная даль з-пад насуненай шапкі
туманоў, што вісяць дываном над балотам;
пад дзядоўскім старым і пахіленым плотам
вечер лісце, як пер'е, ўздымае ахапкам.

А паўднём сонца лістам чырвонай асіны
10 расцвіце паміж дрэў, ды і зноў у гушчары
ападзе і рассыплецца ў ціхіх імшарах
па ягодніку спелай агнём-журавінай...

Часам прыйдзе і ноч, рассыпаючы зоры,
і затлеюць яны над іржавым папарам...
Вечарамі тады дзед на дошчатых нарах
ўспамінае жыццё, што мінула ўчора.

І, як памяць сівая далёка ахопіць,
ён гаворыць з тугой аб гушчарах глыбокіх,
бы памінкі спраўляе па соснах высокіх,
20 па лагах, па ласіных затоптаных тропах...

Ды пытае мяне пра блізкіх і знаёмых,
што пайшлі ў жыццё камяністай дарогай,
і ці шмат, як і я, маладых у вострагах
дні свае каратаюць у цэлях сцюдзёных...

І заслухаўшыся галаву апускае сіваю,
як сасна пабялеўшая раннім марозам,
а славы ападаюць, як лісьця з бярозаў,
на асеннюю былць і на казку сіваю.

Грузінскі пейзаж

*Верш датуецца 1965 г. Упершыню апублікаваны ў часопісе
“Польмя”, 1966, № 3. Асноўны тэкст друкуецца па Зб. тв. у 6 т.,
т. 4, 1979 г.*

- 1 Каб не кіпарысы –
- 2 Пэндзлі велізарнейшага мастака,
- 3 Убітыя між скал,
- 4 Пэндзлі,
- 5 З якіх яшчэ фарба густая

- 6 Сцякае
 7 (Чырвоная – гурбы гранатаў на рынку
 8 І смех прадаўшчыцы-грузінкі;
 9 Блакітная – неба,
 10 і песня,
 11 і мора;
 12 Белая – шапкі спічастыя гораў
 13 І вясёлая пена віна).
 14 Я не паверыў бы нат
 15 У рэальнасць пейзажу,
 16 Дзе ўсё зіхацела і пела,
 17 Хаця за яго ручаўся сам Важа
 18 Пшавела.
 19 Толькі як адшукаць
 20 Мастака мне самога?
 21 Не магу ж я вярнуцца дамоў
 22 Да сваіх землякоў,
 23 Не пакланіўшыся яму ў ногі
 24 І не дазнаўшыся:
 25 Як ён стварыў
 26 Гэты вобраз прынадны,
 27 Дзе столькі бочак,
 28 Напоўненых сонцам,
 29 Віном вінаградным!

Варыянты (закрэсленыя) II аўтографы

- 2 Гэтыя пэндзлі велізарнейшага мастака,
 3 Убітыя ў зямлю скалы,
 5 а 3 якіх яшчэ сцякае нават фарба
 б 3 якіх яшчэ фарба сцякае, густая
 6 (7) Чырвоная – горы гранатаў
 9 (9, 10, 11) Блакітная – неба, мора і песня;
 10 (12) а Белая – снежныя мора шапкі
 б Белая – снежныя шапкі вяршынь
 11 (13) І вясёлая пена віна, песня;
 12 Каб не кіпарысы –
 13 Пэндзлі велізарнейшага мастака,
 15 (15–16) У рэальнасць гэтага пейзажа, дзе фарбы ўсе пелі
 16 (17) Хаця і ручаўся за яго сам Важа
 18 (19) Толькі як мне знайсці
 (20) Самога мастака?
 (21) Бо не магу я дамоў вярнуцца
 (23) а Не паціснуўшы яму рукі

- б Не паціснуўшы яму нават рукі
 23 (25) а Як ён патрапіў гэта ўсё створыць
 б Як ён патрапіў стварыць гэта ўсё
 24 (27) Дзе горы бочак
 25 (28) З сонцам
 26 (29) а З сокам вінаградным!
 б З віном вінаградным!

Пасля аварыі

Верш датуецца 1987 г. Упершыню апублікаваны ў часопісе “Польмя”, 1987, № 9. Захаваліся белавы і тры чарнавыя аўтографы.

Аварыя ў Чарнобылі...
 І хоць знаю,
 Што ўтаймавалі
 Атамнага джына,
 Што жыццё ёсць жыццё,
 Толькі цяпер мне заўсёды
 Ачмуральная музыка,
 Розныя фестывальныя вар’яцтвы
 І застольныя тосты
 Здаюцца адгалоскамі балю
 У часе чумы,
 А травы,
 Лісты на дрэвах
 І вандроўныя аблогі –
 Сцягамі жалобы,
 Што зацямяюць вочы,
 Атуляюць сэрца,
 Засланяюць сонца.

Варыянт II чарнавога аўтографа

Сцягі жалобы

Аварыя ў Чарнобылі.
 Я знаю:
 Жыццё ёсць жыццё.
 Знаю:
 Утаймавалі атамнага джына
 Толькі мне і сённяя

Варыянт I чарнавога аўтографа

Аварыя

Аварыя ў Чарнобылі...
 Жалоба атуліць сэрцы нашы,
 І зямлю
 З яе птушынымі гнёздамі,
 Звярынымі лаговішчамі,
 Лясамі, палямі...
 За рознымі справамі
 Нат не паспеў праслухаць
 Апошнія паведамленні
 Што там сённяя?
 Забег у рэстаран перакусіць.
 Музыка. Танцы. Тосты.
 Я знаю. Жыццё – ёсць жыццё.
 Але сённяя мне здалося,
 Што я трапіў на бал
 Атамнага шаленства.

І можа таму
 Нават хлеб горкім быў,
 Як бяда, што прыйшла
 Нечакана.

Варыянт III чарнавога аўтографа

Аварыя ў Чарнобылі

Я знаю
 Утаймавалі атамнага Джына.
 Толькі мне і сённяя –
 Хоць жыццё ёсць жыццё –
 Вясёлая музыка
 Забавы, застоллі

Ачмуральная музыка і танцы,
Застольныя тосты
Заўсёды будуць адгалоскамі
Балу у часе чумы,
А справы,
Лісты на дрэвах,
Праплываючыя аблокі –
Сцягамі жалобы,
Засланяючымі сонца
Зацямяючымі мне вочы
Атуляючымі мне сэрца.

Здаюцца адгалоскамі
Нейкага бала
Ў часе чумы,
А травы,
Лісты на дрэвах,
Праплываючыя аблокі –
Сцягамі жалобы.

2. ПРАЗАІЧНЫЯ ТВОРЫ

ЯКУБ КОЛАС

Урыўкі з трылогіі “На ростанях”

Трылогія “На ростанях” складаецца з трох кніг. Дзве першыя (“У палескай глушы”, “У глыбі Палесся”) напісаны ў 1921–1922, 1926–1927 гг. У 1948 г. яны былі аб’яднаны і выйшлі адной кнігай. Аповесць “На ростанях” завершана 24 чэрвеня 1954 г. Пасля гэтага аўтар палічыў неабходным аб’яднаць яе з “Палескімі аповесцямі” і выдаць усё пад агульнай назвай “На ростанях”. За асноўны тэкст прынята асобнае выданне “На ростанях” (Мінск, 1955).

Кніга трэцяя, уступ да часткі другой

I варыянт чарнавога аўтографу

Колісь, у дні майго юнацтва, перада мною разгортвалася няясная, але прываблівая дарога жыцця, атуленая ў лёгкую празрыстую сінечу. Што хавалася за заслонаю гэтай сінечы? Якія праявы, падзеі, людзі сустрэнуцца мне на шляху вандравання? Праз якія прасторы зямлі пройдуць мае сцежкі? Куды яны прывядуць? Хіба ж не цікава прыўзняць заслону і знайсці адказы на ўсе гэтыя пытанні, адказы, якія дасць само жыццё?

...Нічога цікавейшага на свеце не было тады для мяне, як знайсці адказы на ўсе гэтыя пытанні, бліжэй пазнаёміцца з жыццём, пранікнуць у яго з’явы і пазнаць тыя таямніцы,

II варыянт чарнавога аўтографу

Колісь, яшчэ ў дні майго юнацтва, мяне зачароўвалі прасторы зямлі з іх многалікімі і няспыннымі дарогамі, атуленымі ў лёгкую блакітную сінечу. Мяне вабілі неакрэсленыя далечы, маўклівыя і мудрыя ў сваёй задумлёнасці, прыкрытыя тонкім покрывам сіняватай смугі. Што хаваецца за заслонаю гэтай смугі? Якія праявы, падзеі, людзі сустрэнуцца мне на шляху вандравання? Праз якія прасторы зямлі пройдуць мае пуцявінкі? Куды яны прывядуць? Нічога цікавейшага на свеце не было тады для мяне, як прыўзняць заслону сінечы і зазірнуць за яе рубяжы. Там, думалася мне, я

што схованы за заслонаю смугі, | знайду ўсе адказы на пытанні, што
засцілаўшай людзям вочы. | ставіла на вырашэнне само жыццё.

Кніга трэцяя, частка другая, раздзелы XLII–XLIII (Збор твораў, 1952, т. 5)

Лабановічу хацелася паразважаць аб жыцці, аб людскім лёсе. Найболей прыдатным на гэта быў Галубовіч. Ён вельмі рэдка спрачаўся, больш маўчаў і многа думаў у глыбокай самоце.

– Людзі, як хвалі ў рэчцы: ідуць ды ідуць адна за другою, покі не закалыша іх цішыня, – сказаў ён.

– Калі людзі – хвалі рачныя, дык няхай не закалыхвае іх людская цішыня, – мнагазначна заўважыў Галубовіч. На слова “людская” ён зрабіў націск і ўзяў Андрэя пад руку. Яны доўга шнуравалі па камеры, а потым прыселі на нарах, паціху ведучы гутарку, якая захапіла іх, а потым прадоўжылі яе ў часе чарговай пагулянкі.

– Такі стан рэчаў не можа цягнуцца дзесяцігоддзямі, – казаў Андрэй Галубовічу, ходзячы па турэмным двары. – Рэвалюцыйны рух прыдушаны, але не спынены – ён жыве. І хіба можна паставіць такую сцяну, праз якую не прайшлі б чалавечыя думкі? Рэвалюцыйны рух – жывая вада, што тоіцца ў нетрах зямлі, у сэрцы і пачуццях народа. Яна выб’ецца на паверхню, праложыць сабе дарогу і пазносіць усё, што скоўвае незлічоныя сілы людскія.

– Іначай і быць не можа, – пераконана пацвердзіў Галубовіч. – А для гэтага не трэба, каб “людская цішыня закалыхвала рачныя хвалі”... Дарэчы, да якой палітычнай партыі ляжыць тваё сэрца?

– Па-шчырасці сказаць, я да гэтага часу не разабраўся ў іх, – прызнаўся Лабановіч.

– Дык ты паслухай мяне: ёсць адна верная і правільная навука аб рэвалюцыі і аб законах, па якіх развіваецца грамадства, гэта – марксізм і марксісцкае светаразуменне. Ад усяго сэрца раю табе: азнаёмся з ёю, глыбока засвой яе – яна будзе тым верставым слупам, што паказвае дарогу. І другое – уступі ў цесную сувязь з марксістамі. І дазволь мне, Андрэй, верыць, што ты ніколі не адступішся ад народа, і ў гэтым я не сумняваюся, бо ты моцна з ім звязаны. І хацелася б мне сказаць колькі слоў і аб нашых таварышых, аб Тургаю і Лявоніку. На Тургая я таксама моцна пакладаюся, ён не збочыць з дарогі. А вось Лявонік – у ім я не ўпэўнены. Першае выпрабаванне, першая бура, змяўшыя часова яго жыццё, адварнулі яго ад рэвалюцыі, ад народа, ён будзе шукаць у далейшым спакой і абывацельскага прытулку.

Усё, што казаў Галубовіч, западала ў душу Андрэя. Чалавек гэты, крыху старэйшы за Лабановіча, шмат перажыў, шмат перадумаў і цвёрда стаў на шлях рэвалюцыйнай дзейнасці пераконаным бальшавіком.

У свой тэрмін Галубовіч выйшаў з астрога на волю. Яго словы моцна запалі ў сэрца Андрэя. Вобраз малапрыметнага, удумлівага, разважлівага таварыша-бальшавіка, рабочага па прафесіі, назаўсёды застаўся ў памяці Лабановіча.

Час праходзіў сваёю чаргою. З кожным днём набліжаўся тэрмін вызвалення.

Адзінокі курган (чарнавы аўтограф № 2)

Казка “Адзінокі курган” датуецца 1955 г. Упершыню апублікавана ў часопісе “Беларусь” (1956, № 6) з падзагалоўкам “Казка жыцця”. Упершыню ў зб. “Казкі жыцця” змешчана ў выданні 1960 г. Асноўны тэкст друкуецца паводле часопіса “Беларусь”.

Ніхто не запам’ятуе, з якіх часоў стаяў тут адзінокі курган. Таксама ніхто не ведае, кім ён быў насыпаны. Кажу “стаяў”, бо зараз яго няма, адны толькі рэшткі руін сведчаць аб тым, што тут колісь быў курган. Што ж з ім здарылася? Які лёс налучыў яго? Аб гэтым і раскажу.

Год за годам плыў час, праходзілі вякі, мяняўся выгляд зямлі. Месцамі зарастала яна лесам. Лес таксама стаяў на працягу вякоў. А потым людзі высыкалі яго. Драўніна ішла на розныя будаўнічыя і сталярскія матэрыялы. Ссечаны лес выкарчоўвалі, а рэшткі таго, што раней называлася лесам, выпальвалі, а попел рассявалі па зямлі. Звяры пакідалі свае логавы і норы, пераходзілі ў другія мясціны, дзе было зацішней і дзе можна было знайсці прыпынак. Разляталіся і птушкі. Курган жа, анямелы сведка вялікіх змен і падзей, што адбываліся на свеце, стаяў і стаяў, не прымаючы ўдзелу ва ўсіх гэтых праявах, стаяў маўклівы, строгі і замкнёны. За доўгія часы аброс ён густым і шчыльным дзірваном, сатканым з розных травінак, зёлак і кветак.

Мне дужа хацелася б пранікнуць у таямніцы старажытнага кургана, якога ўжо няма на свеце, але які жыве ў людскіх паданнях. Хацелася б ведаць і тое асноўнае, чым жыў стары курган.

А курган быў дужа цікавы. Верх яго, нібы круглая шапка, кідаўся здалёку ўсім у вочы і вабіў да сябе вольных птушак. Сюды прылятаў зоркі арол, садзіўся на самы яго верх, азіраў далечы, выглядаючы сабе спажыву. Наведваўся сюды вечарамі бяздомнік-бусел, якому не давялося знайсці сабе дружачку або страціць яе, калі яна была ў яго. На верхавіне кургана ён часта начаваў, падзяляючы адзіноту маўклівага кургана. Але, як апавядае легенда, у кургана было сваё асабістае жыццё. Толькі людзі не ведалі пра яго. Яно звязвала

старадаўні курган з зямлёю і з небам. І вось якая дзівосная праява здарылася аднойчы са старажытным курганам.

У адну ясную ноч, калі неба ўсё было ўсеяна зорамі, адзінокі курган заўважыў, што з недасяжнай нябеснай вышыні над ім свеціцца яркая, чыстая, нібы дыямент, прамяністая зорка. Яна бесперастанна мігацела халоднымі праменьнямі, пералівалася разнастайнымі колерамі праз лёгкую туманнасць, нібы вока праз рэсенкі самай прыгожай дзяўчыны ў свеце. Свяцілася яна незлічоныя гады, але курган заўважыў яе не так даўно. З таго часу прайшло шмат вякоў. Адзінокі курган не зводзіў з яе свайго зроку. У кожную ясную ноч, калі запальвалася зорка ў далёкім небе, курган толькі і бачыў адну яе. А ў дзень, калі зоры пагасалі, ён жыў думкамі аб зорцы, што свяцілася над ім з бяздонных глыбіняў неба. Сумаваў старадаўні адзінокі курган, чаму такая далёкая-далёкая, непраходная адлегласць разлучае яго з зоркамі. Але сумоту таіў ён глыбока ў сваім нутры. Ён дужа засмучаўся, калі над зямлёй наплывалі хмары і засланылі сабою неба і далёкія зоры на ім. Тады ён быў хмурны, невясёлы, пануры. Яго не радаваў нават і паважны бусел, што прылятаў каратаць з ім ночы. Асабліва цяжкая пара была для адзінокага кургана ўвосень, калі хмары наўсцяж і на доўгі час засцілалі неба. Але восень і хмурныя дні праходзілі ў свой час. Неба раз'яснялася і свяцілася ўночы незлічонымі халоднымі агнямі зорак. Адзінокі курган весялеў. Ён адзяваўся ў новае ўбранне з маладой травы і кветак. Як радасна яму было пазіраць на сваю мілую зорку, што мігацела над ім у глыбі неба!

І вось якая дзівосная праява здарылася з курганам. У адну з ясных начэй, калі пазіраў на сваю чараўніцу-зорку, ён раптам згледзіў, што ад яе нібы адарваўся кусочак самой зоркі, такі ж бліскучы і далёкі і халодны. Курган увесь замлеў ад нечаканай радасці: няўжо зорка пасылае вестачку яму або дарагі падарунак? І хіба ж ён не заслужыў гэтага сваёй адданасцю недасяжнай зорцы? А можа, гэта проста здалася так? Можа, гэта зман? Ці то сапраўды самая затоеная, самая светлая мара адзінокага кургана становіцца праўдаю, рэчаіснасцю?

Ноч скончылася, зоркі пагаслі, і дзівоснае ачараванне знікла, як міраж. У наступную ноч здарылася нешта яшчэ болей цікавае. Брыльянцісты кусочак, што скінула зорка, так, прынамсі, думаў адзінокі курган, падаў уніз, на зямлю, і ўсё набліжаўся і набліжаўся, і так хутка, што за ім цяжка было сачыць. Толькі яркі блакітны след пакідаў ён за сабою. Затым пачулася страшнае гудзенне ў небе, нібы гром садрыгаў надземныя прасторы і нібы там ігралі невядомыя песні нябачаныя ў свеце органы. Не прайшло і хвіліны, як у старадаўні курган грукнула цяжэрная глыбіна абгарэлага жалеза. Скалануўся курган, задрыжаў да самай асновы і разваліўся. Ад яго засталіся адны

толькі зляжалыя за доўгія часы кавалкі – груды зямлі. Так скончыў сваё жыццё магутны старадаўні курган, як бы і не было яго на свеце.

Вось і ўсё паданне-легенда аб старадаўнім адзінокім кургане. Тут могуць паўстаць розныя пытанні, ды я на іх адказваць не буду: калі хто хоча дайсці да сэнсу казкі, дык няхай добра падумае, і ўсё стане ясна.

КУЗЬМА ЧОРНЫ

Урывак з рамана “Пошукі будучыні”

(варыянт трэцяга аўтографа)

Раман не быў надрукаваны пры жыцці пісьменніка. Упершыню – у час. “Польмя”, 1950, № 11–12. За асноўны тэкст прыняты першы, закончаны аўтограф. Існуюць яшчэ два, пазнейшыя аўтографы, якія, аднак, маюць незавершаны характар.

Фельчар, з раскудлычаным кліночкам барады, выскачыў на двор насустрач мокрай фурманцы. Вельмі можа быць, што ён не ведаў, за што ўзяцца ў такі нудны дзень, і таму быў такі рухавы, калі ўбачыў праз акно, што нехта пад’ехаў. У яго пасярод двара стаяла карова і ела з кучы капуснік. Певень хацеў умасціцца на мокрую жэрдку і з крыкам саскочыў на зямлю. Божа, як непрытульна і нудна! Але ўсё гэта глупства, бо ёсць самае важнае: “а можа, там Волечцы яшчэ горш стала? Хутчэй трэба, хутчэй!” Мокры хлапец сам сябе падганяў. Як падстрэлены, кінуўся ён да фельчара:

– Дзень добры вам, я так імчаўся па вас, што траха не астаўся ў рэчцы з канём...

– Праўда, масток сарвала, – разважліва сказаў прывыклы да ўсяго фельчар і пагнаў у хлеў карову і запытаў:

– Сам, здэцца, з Сумліч? А што здарылася?

– З Волечкай вельмі дрэнна!

– З якой гэта Волечкай?

– Ну а з той, што вы прыезджалі да яе ў хату палоннага немца лячыць.

– А-а, дык гэта ты той самы выгнанскі сын? Ну, бачыш, як добра, што я параіў табе астацца там жыць. Хто б цяпер аб хворай Волечцы падбаў бы? Ну, ідзі ў хату сушыся. А то з цябе, пане-браце, вада, як з рукава, джгае.

– Няма калі сушыцца, трэба назад імчацца, яна там ледзьве жыве.

– А што з ёю?

– Ляжыць без памяці.

– Можа аб’елася чаго?

- Не, у яе баліць галава, горла і грудзі і ў вуху.
- Пастаў каня ў хлеў, а пасля паедзем, калі на небе расчысціць.
- Не, родненькі мой, паедзем цяпер.
- Чаго ты так спалохаўся? Відаць, што ніколі хворых не бачыў.
- Як гэта не бачыў! У мяне бацька на дарозе памёр!

Фельчар нічога на гэта не адказаў і ўвёў Кастуся ў хату. Гэта быў прыемны і вялікі пакой з маляванаю падлогаю і вазонамі на вокнах, і дзвярыма ў бакоўку. З бакоўкі выйшла высокая і тонкая жанчына і ад добрасці свае пачала гаварыць з Кастусём.

– Хворы хто ў вас? Такім надвор’ем дзіва што захварэць можна. Я гэта па сабе ведаю. Я ўжо многа год хварэю. Калі добрае надвор’е, дык і мне добра. Калі ж так, як сёння, дык кашаль горш і ў вачах цёмна.

Фельчар адчыніў шафу і моўчкі стаў корпацца ў ёй. Жанчына пакашляла і выйшла ў бакоўку. Кастусь моўчкі чакаў. Нецярплівасці яго не было межаў. Аднак жа ён вытрымаў і аж уздрыгануўся, калі фельчар сказаў, што можна ехаць. Ён сам сваім вушам не верыў, ён баяўся. Што фельчар не захоча ехаць. А тым часам на небе і сапраўды расчышалася. Фельчар сказаў:

– Па паўдні зусім распагодзіцца. Так што ты, Анэта, – ён гаварыў у бакоўку да жанчыны, – як толькі стане ясна і макрата абвяне, – не сядзі ў хаце, а выходзь на двор. Ідзі ў сад на чыстае паветра, адно адзявайся цёпла...

З бледнай усмешкай жанчына выглянула з бакоўкі і адказала яму:

– Дадому ты не спяшайся, калі раздажджыцца. Не мокні. Так што я і абед табе прыгатую к канцу дня. Я яшчэ звару павідла з анотонавак і схаджу на пошту, а можа сёння якраз будзе пісьмо ад Яся.

Праз хвілін тры Кастусь з фельчарам выехалі. Кастусь пагнаў змучанага каня з усіх сіл. Неяк адразу зноў зацяглося неба, і пашоў дождж і ўсё пабольшваўся. Цераз брод праскочылі ў момант. Фельчар сам стаў пагукваць на каня. Кастусь бесперапынку тузаў лейцы. Як уехалі ў двор, фельчар не даў Кастусю апамятацца, сагнаў яго з воза і ўвапхнуў у хату.

– Ты ўвесь ссінеў і калоцішся, як святы на споведзі. Каб ты не смеў мне да самага вечара з печы злазіць! А то Волечцы прыйдзеца ехаць па мяне і ў бродзе плаваць. Ну аты, малая, дзе ты там? Як маешся? А, вось ты якая. Ну, нічога, пакажы шыю. Каб ты мне цэлы тыдзень вылежала, а тады ўставай сабе і рабі што табе трэба. Ляжы, Волечка, ляжы. Пакажы язык. А ты там на печы? Яшчэ ўсё дрыжыш? Не глядзі, што ты на печы, а на табе гэтую адзежыну, акрыйся і дыхай сабе ў жывот. Але ж і кажушок злубянелы! Чый гэта? Твой?

– Не, гэта Волеччын.

– Грэйся! З цябе павінна выйсці сем патоў, толькі тады маеш права з печы злезці! Ты мне глядзі! Шэсць патоў сыдзе, а ты не злазь. Чакай сёмага.

– А як жа іх лічыць гэтыя паты? – ледзьве адцягнуў голас Кастусь.

– Выцірай лоб і чакай, пакуль зноў змакрэе. І так да сёмага разу.

– Добра, толькі я раней пайду каня пасташлю.

– Не смей! Нічога каню не зробіцца, калі і на свежым паветры пастаіць. Каня кожны вецерынар можа вылечыць. А няхай вецерынар паспрабуе цябе вылечыць! Толькі я цябе магу лячыць! А дзеля гэтага Волечцы прыйдзеца ў бродзе купацца. Чуеш?

– Чую, – прахрыпеў Кастусь, сцішваючыся за халодным комінам.

– А цяпер і я павінен аптэчнага ўзяць, бо і я прамок і дрыжу, як нячысты пад крыжам. – Ён дастаў з кішэні пляскатую бутэльку і напалам разліў усё, што ў ёй было.

– Гэта мне, а гэта табе хлопча. Пі, не бойся. Бачыш, я не атруціўся. Гэта самы найчысцейшы на свеце аптэчны спірытус! А табе, малая, гэтыя пілюлі, глытай па тры на дзень. На! Глыні першую. Так ляжыце і мяне чакайце. А я пайду. Тут у мяне інтэрас ёсць на мястэчку. У Дарахвея Трыбуховіча парсюка пайду старгую. Ты не бойся, у брод больш не палезеш, а мяне сам Трыбуховіч заімчыць назад. Разам з парсюком. Хэ-хэ! Я закуру папяросу, а індык люльку. І паедзем. Хэ! А, і ты, малая, усміхаешся! Ну, дык я на тваім вяселлі буду гуляць.

І фельчар выйшаў з хаты.

МІХАСЬ ЛЫНЬКОЎ

Урывак з апавядання “Гой”

(варыянт альманаха “Уздым”)

Апавяданне датуецца 1926 г. Упершыню было надрукавана ў альманаху “Уздым” (1926). Асноўны тэкст друкуецца паводле Збору твораў у чатырох тамах, т. 1, 1967 г.

Дні тры ў мястэчку панавалі белапаліякі. Доўга будуць памятаць местачкоўцы гэтае панаванне. Адступаючы пад новым націскам чырвоных, ворагі пакінулі на памяць аб сабе новыя свежыя могількі – расстралялі раніцой чалавек з дванаццаць жыхароў местачковых на плошчы, каля старой сінагогі.

Расстралялі так сабе, ні за што ні пра што, для прыгрозы, для парадку, як яны казалі. Да самага вечара ляжалі акрываўленыя трупы

ў чырвоных лужынах, і ашклянелыя вочы забітых пазіралі безнадзейнасцю смерці ў далёкае неба, адкуль сонца пасылала свае залатыя ўсмешкі-промені, зайчыкамі мігцеўшыя ў мёртвых вачах.

Усе баяліся падыходзіць да трупаў, і толькі ноччу галасілі ў цемені плошчы старыя маткі. Галасілі па-рознаму, на розных мовах, але аднолькава безнадзейна, поўныя невыразнага адчаю гучэлі і словы старой Ліі:

– Ой майн зунэлэ, ой майн таерэр...

І словы старой Ганулі:

– А мой сыно-о-чак, а мой дарагі-і...

Прайшло дні са два. Была пятніца. Трохі ачуныла мястэчка, пахавалі забітых, сумесна паплакалі, пагаварылі і зноў збіраліся за працу ўзяцца. І толькі пачаў народ з плошчы разыходзіцца, як прыбег з суседняй вёскі ў пылу, змораны, гразны, потам абліты сын Шэвеля, малады шавец Янкель. Вочы дзіўныя нейкія, спалоханыя, закрычаў не сваім голасам:

– Уцякайце куды хто!.. Там... Балаховіч... Зараз тут будзе...

Болей не трэба гаварыць Янкелю. Даволі слова “Балаховіч”, каб усе, нібы страціўшы розум, разбегліся па сваіх хатах. Чулі ўжо аб Балаховічу, ведаюць...

А вось і яны... На ўзмыленых конях шалёна праскакалі два коннікі, забіўшы на вуліцы малую дзяўчынку. Папалася яна скронню пад цяжкую жалезную падкову капыта конскага, і заскраблі маленькія ручкі пыл лёгкі, дарожны, пальчыкі сударгава сціснулі залацістую саломінку, сціснулі, не выпускаюць. Чырвоная стужка зляцела з валасоў на пясок жоўты і радам тут жа новая істужка пясок апавіла: засвірчэла кроў з прабітай галоўкі... І пад сонцам чырваней гарыць кроў, чым шоўк, чым істужка дзяціная, шаўковая...

А коннікі ў канцы вуліцы з коней пасаскаквалі, угару стралялі, крычалі:

– Гэй, па хатах усе! Хто ўцякаць будзе – зараз прыстрэлім!

Па-за гародамі поўна ўжо коннікаў – не пускаюць нікога бегчы ў поле, у балота зялёнае.

А вось і галоўны атрад. Скачуць, гарцуюць гарачыя коні пад балахоўцамі. Паперадзе камандзір задуменны, пахмурны. На рэмені кольт боўтаецца, пара гранат прычэплена збоку. Едзе, пазірае скоса з-пад русых брывей, сочыць за вокнамі ў хатах.

За ім чалавек з сорок салдат. Цьмяныя шэрыя шынялі, новыя жоўтыя паясы раменныя, шызыя баранчыкавыя шапкі. Некалькі каламажак з кулямётамі. На адной заліваецца на шалёныя галасы гармонь, ёй дзіка падпяваюць некалькі п’яных салдат. На плошчы супыніліся. Чакаюць чагосьці. Ага, вядуць некага. Не вядуць, а гоняць, падганяючы карабіннымі шампаламі.

– Ганіце іх сюды, вось да гэтай сцяны! Стаўце іх тут, каля сінагогі...

Абарванья, закатаванья, пазвязванья калючым дротам адзін да другога, стаяць чужыя жывыя дзевяць яўрэяў, прыгнаныя з суседняй вёскі. Балахоўцы спяшаліся да мястэчка, не хацелі ў вёсцы расправу рабіць, баяліся, каб хто не папярэдзіў аб іх прысутнасці мествчковае жыхарства.

Паставілі ля сцяны.

– Ну вы, госці нашы каханья, хіба нам не рады, скажыце-ка, мілыя, як падабаюцца вам бальшавікі – вашы дарагія збавіцелі.

Маўчыць жывы чаавечы плот, адзін паваліўся ў сярэдзіне, але падштурхнулі яго, паставілі ля сцяны.

– Ну, дык што ж гэта маўчыце вы, дзе ж языкі вашы, хіба ад радасці рты пазамкнула?

– Зверы вы, а не людзі, таму і маўчым мы...

– А ну, пасаліце-ка гэтаму разумцу гаршчок трохі, каб не прэсна было яму на тым свеце часам.

Бліснуў прыклад ружэйны, і з разбітай чэлюсці пацякла ліпучая, гарачая жыжка.

– Ну, дык вось што. Хто хоча з вас жыць? Усе хочаце, ха-ха-ха-ха, не, пачакайце ж трохі. Той будзе жывым з вас, хто «своею собстvenной рукой», як кажуць вашы таварышы бальшавікі, расстраляе ўсіх астатніх. Ну што ж? Чаму няма ахвотнікаў? Хіба нікому не хочацца жыць, хіба так занадта вам хочацца папасці ў рай? А заўтра ж свята, ваш шабас вялікі. Ну, ахвотнікі хутчэй.

– А што з імі валэндацца! Іваноў, твая справа!

– Слухаюсь, гаспадзін падпаручык, зараз прыкончу. Толькі дазвольце мне адной куляй забіць усіх, бо спрачаліся мы з Сідарэнкам – колькі чалавек адна куля праб’е. Ён кажа два, а я кажу – тры. На цэлага паўрубля паспрачаліся.

– Ладна, рабі як хочаш, а мы гасцяваць да хат пойдзем.

Усіх палонных паставілі ў рад: адзін канец шарэнгі ля сцяны, другі на вуліцы. Іваноў крайняму ў вісок цэліцца. Стрэл сухі, нервовы. Чэрап пярэдняга раскалоўся на некалькі частак, мозг суседзяў забрызгаў, кавалачак казырка, адбітага куляй, падскочыў угору на сажань і павіс на фортцы акна ў сінагозе.

Першы і другі чалавек, два зьяны жывога чалавечага плоту, не здрыгануўшы ні рукой, ні нагой, пасунуліся ціха на зямлю, пацягнуўшы за сабой калючым дротам суседзяў.

– Га... аднэй куляй іх, брат, не заб’еш, прайграў паўрубля... А ну, эй, хлопцы, адыходзьце ад іх падалей, каб не было граха часам...

Апошнія салдаты да хат пайшлі. А дзве чорныя гранёныя бомбы французскія адна за адной ціха звякнулі к нагам палонных. Шыпяць

бомбы, уюцца з іх капсуляў медных блішчастых танютка нітачкі блакітнага дыму, завіваюцца ў пярсцёнкі ў паветры. Нібы зачараванымі, акругленымі вачмі глядзяць на гэтыя празрыстыя нітачкі салодкага, даўкага дыму палонныя, глядзяць, не зварухнуцца.

І цяжка ўздрыгнула мястэчка, зазвінелі жалобна шыбы ў саламяных хатах... Сінагога сляпой стала – высыпалася шкло з акон. Уся плошча ахуталася высокім слупам чорнага дыму і пылу.

ІВАН ШАМЯКІН

Урывак з аповесці “Помста”

(варыянт часопіса “Польмя”, 1945)

Аповесць “Помста” датуецца чэрвенем–лістападам 1945 г. Упершыню была надрукавана ў часопісе “Польмя” (1945 г., № 11–12). Захаваўся аўтограф аповесці пад назвай “Зварот”. Асноўны тэкст друкуецца паводле Збору твораў, 1965, т. 1.

“Толькі б не збіцца, толькі б не збіцца, – шаптаў ён гарачымі губамі, злізваючы з іх гарачыя кроплі дажджу. – Тут засталася некалькі крокаў. Дайсці б да ручая, а там пайшоў бы па ручаі”. Ён ведаў, што ручай падыходзіў да самай хаты лесніка, і ляў сябе, што не пайшоў па ім ад самай дарогі.

І ён збіўся са сцежкі. Яна знікла нечакана. Поўзаў на каленях па мокраму лісцю і рукамі абмацваў зямлю, але з усіх бакоў натыкаўся на дрэвы, біўся аб іх галавою, адпаўзаў, шукаў і зноў натыкаўся на магутныя ствалы, быццам стаялі яны суцэльнай сцяной. Яму зрабілася страшна. Пачынала здавацца, што ён ніколі не выберацца з гэтай цемры. Слёзы распачы, злосці душылі яго. Каб ён ведаў, што сэрца яго можа асвяціць яму дарогу, як сэрца яго любімага героя Данка, ён вырваў бы яго.

– Галя!.. Галя!.. – у распачы клікаў ён.

Нарэшце зразумеў, што, шукаючы сцежку, дарэмна губляе час. І ён падняўся, выставіў перад сабою рукі і пайшоў паміж дрэў, адпыхваючыся ад іх. Ішоў рашуча і хутка з надзеяй дайсці да ручая. Праз некалькі хвілін ногі яго пачалі грузнуць у дрыгве. Спыніўшыся, ён пачуў праз шум дажджу ціхае і пяшчотнае цурчанне ручая.

Лёгкі ўздых вырваўся з яго грудзей. Ён ступіў на цвёрдае камяністае дно ручая і, адчуўшы напрамак цячэння вады, пайшоў па цячэнню. Ісці было цяжка. Ручэй быў неглыбокі, вада не даходзіла да кален, але ў асобных месцах ён правальваўся ў ямы па грудзі.

Нарэшце лес расступіўся, перад ім была паляна, на якой ён ведаў, павінна стаяць адзінокая хата лесніка.

Раманенка выскачыў з вады, шпарка прайшоўся па паляне і спыніўся на ганку хаты.

Урывак з апавядання “Дубы” (аўтограф)

Апавяданне датуецца 18–24 жніўня 1958 г. Упершыню апублікавана ў газеце “Звязда” (1958, 12, 14 кастрычніка). Асноўны тэкст друкуецца паводле Збору твораў, 1966, т. 3.

Над лесасекай, парослай густымі кустамі арэшніку, плыла павуціна бабінага лета. Яна плыла ў бок маладога, як бы абпаленага нейкім незвычайным агнём асініку. Але (так здавалася здалёк, з другога боку лесасекай) павуціна, быццам баючыся згарэць на гэтых агністых лісцях, не чаплялася за асіны, а, даляцеўшы туды, раптам узнімалася вышэй іх і ляцела ў ясны, на дзіва глыбокі блакіт асенняга неба і як бы раставала ў гэтай бяздоннай сіняве. Сонца нядаўна схілілася з паўдня, але хавалася ўжо за лесам, і на дзялянку падаў доўгі зубчасты цень, дзе-нідзе разрэзаны сонечнымі прасветамі.

Па лясной сцежцы, звлістай, вузкай, засланай залатым дываном бярозавага лісця, ішлі леснікі, тры чалавекі рознага ўзросту. Ішлі моўчкі. Відаць, як і большасць прадстаўнікоў іх прафесіі, яны не вызначаліся залішняй гаварлівасцю.

Каля лесасекай самы старэйшы з іх, ссутулены чалавек, з худым загарэлым маршчыністым тварам і сівымі вусамі, гэтак жа моўчкі звярнуў са сцяжыны і закрочыў паміж кустамі арэшніку.

Самы малады, яшчэ па сутнасці юнак, бязвусы здзіўлена паклікаў старога:

– Ігнат Макаравіч! Куды вы?

Той, не азірнуўшыся, махнуў рукой, як бы даўшы знак: ідзіце сваёй дарогай, не звяртайце на мяне ўвагі.

– Макаравіч! Мы ж дамаўляліся па чарцы на пасёлку ўзяць. Ён зноў махнуў рукой і схваўся за кустамі.

– Не чапай, – сказаў трэці, чалавек сярэдніх год. – Пайшоў да дубоў. Параіцца...

– З дубамі?

– Ён, брат, з дрэвамі, што з дзецямі, размаўляе. А дубы гэтыя вельмі дарагія яму. Хіба я не раскажы табе?

Між тым стары ляснік, мінуўшы лесасеку, прайшоў малады асінік, потым па жардзінах, нябачных у траве, перабраўся цераз пойму невялікай рачулікі. Тут, у пойме, раслі вольхі, гонкія, але амаль кожная са скрыўленым крыху камлём, бо раслі яны кустамі, па колькі штук, на высокіх купінах. Вясновае вада вымывала ў купінах норы, агаляліся чырвоныя карэнні, але вольхі, сплэўшыся каранямі, трымалі

адна адну, і рэдка якая падала пад націскам ветру. Ігнат Макаравіч, які ведаў і шанаваў кожнае дрэва ў абходзе, не надта любіў гэтыя балотныя вольхі. Вось і зараз, калі ўвесь лес ззяе золатам, у якое яго ўбрала сонца, алешнік гэты як бы не падпарадкоўваецца яе законам і паводзіць сябе дзіўна: угары ўвесь яшчэ зялёны, а трава ўнізе засыпана лісцем іржавым, пачарнелым, скручаным, як гарэлая бляха. Непрыкметна і непрыгожа скідае альха сваё летняе ўбранне!

3. ДРАМАТЫЧНЫЯ ТВОРЫ

ЯНКА КУПАЛА

Урыўкі з п'есы “Паўлінка”

П'еса ўпершыню выдадзена асобным выданнем у 1913 г. у Пецярбургу ў выдавецтве “Загляне сонца і ў наша аконца” з падзагалоўкам “Сцэны з шляхоцкага жыцця ў 2-х актах”. Пад тэкстам: Аконы, 3.VI.1912 г. За асноўны тэкст прыняты першы Збор твораў (1925–1932)

Чарнавы аўтограф

І. Якім (як бы сам сабе). Калі, калі ўжо надойдзе тая часінка, што нас злучыць наvekі і мы ўжо ніколі не расстанемся? Калі? Калі?..

Паўлінка. Ха-ха-ха! На святое ніколі. Чуў жа ты хіба не раз, што бацька вычварае. Як даведаўся, што я з табой дужа блізкае знаёмства забрала...

Якім. А ўсё-такі ён нічога не зробіць гэтай сваей злосцю. (Горача.) Я ўсе свае сілы ўлажу, жыцця не пашкадую, буду чэрвем перад ім поўзаць; горкімі слязамі вымалю ў яго цябе, мая ненаглядная зорачка...

Паўлінка. Э-э!!! Не туды, мой дурненькі Якімка, паехаў! Уедзеш гэтак у нерат, што ні ўзад, ні ўперад. Каб гэта яшчэ толькі з мамкай, то яно с'як-так, як табе не раз я і казалася, але са старым дык чстая бяда, настаяшчае гора. Хоць ты яму кол на галаве чашы, дык нічога не выдзеўбеш. Ці ж ты сам не ведаеш, што ён на цябе вычварае. Татка мой родны, каб мог, дык на першай галіне павесіў бы. Ці ж не ведаеш?

Якім. Ой, чаму не ведаю. А ўсё-такі надзеі не трачу, – а ну ж адпусціцца. Такі ж ён некалі мяне любіў... Быў час, што і ў бядзе мне памагаў.

Паўлінка. Быў час, але прахам сплыў. Другую песню цяпер п'яе.

II. Пранцісь. Собственно, пане дабрудзе., завядзі яшчэ сваю шарманку: яна ў цябе прост, як грамафон, вось-цо-да, трубіць.

Адольф. Ну, ужо буду. Але калі яшчэ хоць раз пераб'іцё, тады загневаюся і саўсім кіну пець. Пейце тады сам!

Колькі галасоў. Не, не! Не будзем!

Адольф *(няе)*.

Гляджу я без толку на хладную сталь,

І чорную душу церзае печаль.

Паўлінка *(душачыся ад смеху)*. Ці ж у пана Адольфа чорная душа?

Адзін з гасцей. Нашто ж глядзіш на яе, пан, без толку?

Адольф *(наспіўшыся)*. Болей пець вам не буду, хоць на каленях прасіце. Пейце сабе самі. *(Садзіцца.)*

Паўлінка. Дык і спяём, калі пан Адольф такі някемкі, што нават жартаў не разумее. *(Убок)*. Эх, скарэй бы ўсё гэта закончылася!

Адзін з гасцей. А такі ж спяём, і ўсе разам.

Паўлінка *(да Адольфа хітравата)*. А пан Адольф нам паможа?

Адольф. Ані думаў.

Колькі галасоў. А што мы спяём?

Паўлінка. “Дый куды ж ты, дуб зялёны, пахінаешся?..”

Адольф. Фі, мужыцкая!

Паўлінка. А пан Адольф, можа б, хацеў, каб завялі якога манчыза?!

Пранцісь. Вось-цо-да, маладзічок, калі такой панскай натуры, дык, пане дабрудзею, не слухай.

Сцяпан *(да Пранцыся, сціха)*. Каханенькі, родненькі, не чапайце яго! Ён, бачыш, як я ўжо і казаў, масціцца да маёй Паўлінкі. Як будзеш яму наругацца, дык гатоў яшчэ адбіцца, а я яго стараюся прыручыць.

Паўлінка. Ну, дык што? Згода на гэту?

Колькі галасоў. Згода, згода! А пасля другую.

Паўлінка. Толькі не збівацца з толку. Глядзець, як я буду махаць рукамі ў тахту.

Колькі галасоў. Добра, добра!

ЛІТАРАТУРА

1. Абабурка, М.В. Ад гутарковай мовы да літаратурна-мастацкага тэксту. На матэрыяле твораў М. Зарэцкага: дапаможнік / М.В. Абабурка. – Магілёў: МДУ імя А. Куляшова, 2005. – 114 с.
2. Абабурка, М.В. Адметнасці ў стылі і мове твораў В. Быкава: дапаможнік для студ. і настаўнікаў па спец. “Беларус. мова і літ.” / М.В. Абабурка. – Магілёў: МДУ імя А. Куляшова, 2004. – 71 с.
3. Абабурка, М.В. Беларуская лінгвістычная паэтыка і тэксталогія: манаграфія / М.В. Абабурка. – Магілёў: МДУ імя А. Куляшова, 2008. – 272 с.
4. Абабурка, М.В. Лінгвастылістычныя і тэксталагічныя тэрміны: слоўнік-даведнік / М.В. Абабурка. – Магілёў: УА “МДУ імя А. Куляшова”, 2011. – 80 с.
5. Абабурка, М.В. Практычныя асновы беларускай лінгвістычнай паэтыкі і тэксталогіі: дапам. для студ.-журналістаў / М.В. Абабурка. – Магілёў: МДУ імя А. Куляшова, 2003. – 43 с.
6. Абабурка, М.В. Тэарэтычныя асновы беларускай лінгвістычнай тэксталогіі: Дапаможнік / М.В. Абабурка. – Магілёў: Выд-ва УА “МДУ імя А. Куляшова”, 2003. – 114 с.
7. Будзько, І.У. Пісьмовая спадчына гістарычнай Полаччыны: мова і тэксталогія / І.У. Будзько, Э.В. Ярмоленка // Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук. – 2008. – № 4. – С. 112–117.
8. Голуб, Т.С. Беларуская тэксталогія / Т.С. Голуб // Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук. – 2000. – № 2. – С. 101–103.
9. Голуб, Т.С. У творчай майстэрні класіка: Тэксталогія твораў М. Гарэцкага / Т.С. Голуб. – Мінск, 2002.
10. Гришунин, Н.Л. Исследовательские аспекты текстологии / Н.Л. Гришунин. – М., 1998.
11. Гульман, Р.І. Тэксталогія твораў Янкі Купалы: Пытанні вызначэння аўтэнтычнага тэксту / Р.І. Гульман. – Мінск: Навука і тэхніка, 1971. – 176 с.
12. Жуковская, Л.П. Текстология и язык древнейших славянских памятников / Л.П. Жуковская. – М.: Наука, 1976. – 368 с.
13. Золава, Э.А. Тэксталогія – мая прафесія / Э.А. Золава. – Мінск, 2006.
14. Лебедева, Е.В. Текстология: вопросы теории: указатель сов. работ за 1917–1981 гг. / Е.В. Лебедева. – М., 1982. – 96 с.
15. Лихачев, Д.С. Текстология / Д.С. Лихачев. – М., 1983.
16. Мейлах, Б. Талант писателя и процесс творчества / Б. Мейлах. – Л., 1969.

17. Мушынскі, М.І. Беларуская тэксталогія: набыткі, праблемы / М.І. Мушынскі // Польша. – 1980. – № 1. – С. 209–225.
18. Петровичева, Л.И. Текстология / Л.И. Петровичева. – Минск, 2005.
19. Прохоров, Е.И. Текстология / Е.И. Прохоров. – М., 1960.
20. Пытанні тэксталогіі беларускай літаратуры: сб. статей. – Мінск, 1980.
21. Рейсер, С.А. Палеография и текстология / С.А. Рейсер. – М.: Просвещение, 1970. – 336 с.
22. Томашевский, Б.В. Писатель и книга. Очерк текстологии / Б.В. Томашевский. – М., 1959.

ЗМЕСТ

Прадмова.....	3
Метадычны каментарый.....	4
Заданні.....	11
Творы для самастойнага аналізу.....	20
1. Паэтычныя творы.....	20
2. Празаічныя творы.....	35
3. Драматычныя творы.....	46
Літаратура.....	48

Репозиторий ВГУ

Вучэбнае выданне

ЛІНГВІСТЫЧНАЯ ТЭКСТАЛОГІЯ

Метадычныя рэкамендацыі

Аўтар-складальнік

ДАЎБЕШКА Ніна Паўлаўна

Тэхнічны рэдактар *Г.У. Разбоева*

Карэктар *Ф.І. Сіўко*

Камп'ютарны дызайн *І.В. Волкава*

Падпісана ў друк 2012. Фармат 60x84¹/₁₆. Папера афсетная.

Ум. друк. арк. 2,96. Ул.-выд. арк. 2,28. Тыраж экз. Заказ .

Выдавец і паліграфічнае выкананне – установа адукацыі

“Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”.

ЛІВ № 02330/0494385 ад 16.03.2009.

Надрукавана на рызографе ўстанова адукацыі

“Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава”.

210038, г. Віцебск, Маскоўскі праспект, 33